

Dinî Yönelim ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisinde Cesaret Erdeminin Aracı Rolü: Yetişkinler Üzerine Nicel Bir Araştırma

Yusuf Kabahasanoğlu

0000-0001-9669-5836

ykabahasanoğlu@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
ror.org/03a5qrr21

Gülüşan Göcen

0000-0003-4856-9653

gulusan.gocen@istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
ror.org/03a5qrr21

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide cesaret erdeminin aracılık rolünü incelemektir. Dinî yönelim, yaşamın zorluklarını anlamlandırmada manevi bir dayanak sunarken; psikolojik dayanıklılık, stresli olaylar karşısında kendini toparlayabilme kapasitesini ifade eder. Değerleri savunarak harekete geçmeyi sağlayan cesaretin, bu iki değişken arasında köprü kuracağı öngörülmüştür. Bu çalışma, din psikolojisi ve pozitif psikolojiyi erdem temelli yaklaşımla buluşturarak literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Yöntem: Bu çalışma, nicel araştırma yöntemi ve ilişki tarama modeli kullanılarak Şubat-Eylül 2022 tarihleri arasında yürütülmüştür. Evreni, Türkiye’de yaşayan 18-50 yaş arası yetişkin bireyler oluşturmakta; örnekleme ise Ankara ve İstanbul’da yaşayan 549 kişi (189 erkek, 360 kadın; $\bar{X}$ = 31) temsil etmektedir. Veriler; Kişisel Bilgi Formu, Yeniden Yapılandırılmış Dinî Yönelim Ölçeği, Cesaret Ölçeği ve Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği aracılığıyla çevrim içi ve basılı form kullanılarak toplanmıştır. Analizlerde bağımsız örneklem t-testi, ANOVA, Pearson korelasyon, regresyon ve Hayes Process Macro analizleri kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma bulguları, dinî yönelim, cesaret ve psikolojik dayanıklılık değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Korelasyon analizleri incelendiğinde, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=,257$; $p<,001$). Bu bulgu, içselleştirilmiş bir dinî yönelimin bireylere yaşamın zorlukları karşısında anlam, umut ve manevi güç sağlayarak psikolojik dayanıklılığı artırdığını göstermektedir. Benzer şekilde, içsel dinî yönelim ile cesaret arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=,195$; $p<,001$). Dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında da pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=,186$; $p<,001$). Buna karşın, dışsal dinî yönelim ile cesaret arasında korelasyon düzeyinde anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($r=,065$; $p>,001$). Araştırmada en güçlü ilişkinin ise cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasında olduğu görülmüştür ($r=,418$; $p<,001$). Regresyon analizleri, korelasyon bulgularını büyük ölçüde desteklemektedir. İçsel dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı bulunmuş ($\beta=,257$; $p<,001$) ve bu değişkenin psikolojik dayanıklılıktaki toplam varyansın %6,4’ünü açıkladığı belirlenmiştir. Benzer biçimde, içsel dinî yönelimin cesaret üzerinde de anlamlı ve pozitif bir yordayıcı etkisi olduğu saptanmıştır ($\beta=,206$; $p<,001$). Bu sonuç, içsel dinî yönelimin bireyleri değer temelli davranışlara yönelterek cesaret duygusunu beslediğine işaret etmektedir. Dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi de pozitif ve

anlamli olmakla birlikte, bu etkinin içsel dinî yönelime kıyasla daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür ($\beta=,186$; $p<,001$). Öte yandan, dışsal dinî yönelimin cesaret üzerindeki yordayıcı etkisinin, beklenilen aksine, içsel dinî yönelime göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($\beta=,237$; $p<,001$). Son olarak, cesaretin psikolojik dayanıklılığı yordama gücü diğer değişkenlere kıyasla daha yüksek bulunmuş ($\beta=,441$; $p<,001$) ve cesaretin psikolojik dayanıklılıktaki varyansın %19,3'ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Aracılık analizi sonuçları ise cesaretin, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiğini göstermektedir. Bu bulgu, dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisinin bir bölümünün cesaret üzerinden dolaylı olarak gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Dışsal dinî yönelim modelinde ise cesaretin aracı rolü istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış; bootstrap güven aralığı alt ve üst sınır değerlerinin aynı yönde olmaması nedeniyle bu dinî yönelim türünde cesaretin dolaylı bir etki yaratmadığı saptanmıştır.

Sonuç: Araştırmanın sonucuna göre cesaret erdemi, kişinin psikolojik dayanıklılığını güçlendiren temel bir içsel kaynak olarak öne çıkmaktadır. Cesaret, kişinin inanç, değer ve amaçlarını eyleme dönüştürme kapasitesini artırarak, belirsizlik ve zorluklar karşısında kararlılıkla hareket etmesini sağlar. Bu yönüyle cesaret, dinî yönelimin kişide oluşturduğu anlam, umut ve güven duygularını davranışsal düzeye taşıyan bir köprü işlevi görmektedir. Sonuçlar, kişinin güçlü yanlarının inanç sistemlerinin eyleme dönüştürülmesini sağlayan karakter güçlerinden beslendiğini göstermektedir. Bu doğrultuda bulgular güncel psikoloji literatüründeki travma sonrası büyüme, anlam arayışı ve pozitif başa çıkma yaklaşımlarıyla uyumludur. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma cesareti, kişinin psikolojik dayanıklılığını güçlendiren ve dindarlığın etkisini somutlaştıran temel bir erdem olarak konumlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi; Pozitif Psikoloji; Cesaret; Dinî Yönelim; Psikolojik Dayanıklılık

Öne Çıkanlar

- Araştırma, dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide cesaret erdeminin aracılık rolünü inceleyen özgün bir çalışmadır.
- İçsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=,257$; $p<,001$).
- İçsel dinî yönelim ile cesaret arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=,195$; $p<,001$).
- Dışsal dinî yönelim ile cesaret arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($r=,065$; $p>,001$).
- Cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir korelasyon tespit edilmiş ($r=,418$; $p<,001$) ve bu ilişki incelenen değişkenler arasındaki en güçlü ilişki olarak öne çıkmıştır.
- İçsel dinî yönelim, psikolojik dayanıklılığın %6,4'ünü ($\beta=,257$), cesaretin ise %4,1'ini ($\beta=,206$) açıkladığını ortaya koymuştur.
- Cesaret psikolojik dayanıklılığın %19,3'ünü ($\beta=,441$) açıkladığı tespit edilmiştir.
- Cesaret, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide kısmi aracı bir rol üstlenmektedir.
- Cesaret, dışsal dinî yönelimle psikolojik dayanıklılık arasında aracı rol oynamamaktadır.

Atıf Bilgisi

Kabahasanoğlu, Yusuf – Göcen, Güülüşan. “Dini Yönelim ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisinde Cesaret Erdeminin Aracı Rolü”. *Eskiye*ni 61 (Mart 2026), 413-447.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1801844>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	12 Ekim 2025	
Kabul Tarihi	21 Şubat 2026	
Yayın Tarihi	31 Mart 2026	
Hakem Sayısı	İki İç Hakem - İki Dış Hakem	
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik	
Etik Beyan	Bu çalışma Doç. Dr. Gülüşan Göcen danışmanlığında 2023 tarihinde tamamladığımız “Yetişkinlerde Cesaret, Dini Yönelim, Psikolojik Dayanıklılık ve Hayat Memnuniyeti İlişkisinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023).	
Etik Kurul İzni	Etik onay, İstanbul Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından verilmiş olup 12.02.2022 tarihli ve 2022/20 numaralıdır.	
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Veri Toplanması (CRediT 2)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11)	Yazar-1 (%60) Yazar-2 (%40)
	Makalenin Yazımı (CRediT 12-13)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Metnin Tashihî ve Geliştirilmesi (CRediT 14)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
Benzerlik Taraması	Yapıldı - intihal.net	
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.	
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com	
S. Kalkınma Amaçları	3 Sağlık ve Kaliteli Yaşam	
Lisans	CC BY-NC 4.0	

The Mediating Role of the Virtue of Courage in the Relationship Between Religious Orientation and Psychological Resilience: A Quantitative Study on Adults

Yusuf Kabahasanoğlu

0000-0001-9669-5836

ykabahasanoğlu@ankara.edu.tr

Ankara University, Faculty of Theology, Department of Psychology of Religion, Ankara, Türkiye
ror.org/01wntqw50

Gülüşan Göcen

0000-0003-4856-9653

gulusan.gocen@istanbul.edu.tr

Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Psychology of Religion, Istanbul, Türkiye
ror.org/03a5qrr21

Abstract

Purpose: The present study aims to investigate the mediating role of the virtue of courage in the relationship between religious orientation and psychological resilience. While religious orientation provides a spiritual foundation for the comprehension and management of life's challenges psychological resilience is defined as an individual's capacity for recuperation in the face of stressful or challenging life events. The hypothesis that courage, which enables individuals to take action by defending their values against threatening or risky situations, serves as a bridge between these two variables. The present study aims to make an original contribution to the existing literature on the subject by integrating the fields of psychology of religion and positive psychology through a virtue-based approach.

Method: The present study was conducted using a quantitative research method and a relational survey model. The population under scrutiny consists of adults aged 18–50 living in Turkey, and the sample is represented by 549 individuals (189 males, 360 females) living in Ankara and Istanbul. The data were collected between February and September 2022 using a Personal Information Form, the Reconstructed Religious Orientation Scale, the Courage Scale, and the Psychological Resilience Scale. Independent samples t-test, ANOVA, Pearson correlation, regression, and Hayes Process Macro analyses were utilized for data analysis.

Findings: The findings of the research indicate the presence of a significant relationship between religious orientation, courage, and psychological resilience. The results of the correlation analysis indicate a positive and statistically significant relationship between intrinsic religious orientation and psychological resilience ($r=.257, p<.001$). This finding suggests that an internalized form of religiosity enhances individuals' psychological resilience by providing meaning, hope, and spiritual strength in the face of life's difficulties. In similar vein, a positive and significant relationship was identified between intrinsic religious orientation and courage ($r=.195, p<.001$). A positive and significant relationship was also identified between extrinsic religious orientation and psychological resilience ($r=.186, p<.001$). However, no significant relationship was found at the correlational level between extrinsic religious orientation and courage ($r=.065, p>.001$). The strongest relationship observed in the study was between courage and psychological resilience ($r=.418, p<.001$). The results of the regression analyses largely support the correlational findings. The present study sought to investigate the impact of intrinsic religious orientation on psychological resilience. The findings indicated a positive and significant

relationship ($\beta=.257, p<.001$), with intrinsic religious orientation accounting for 6.4% of the variance in psychological resilience. Likewise, intrinsic religious orientation was a significant and positive predictor of courage ($\beta=.206, p<.001$), indicating that intrinsic religiosity fosters courage by orienting individuals toward value-based behaviors. While the impact of extrinsic religious orientation on psychological resilience was found to be positive and significant, it was observed to be weaker in comparison to intrinsic religious orientation ($\beta=.186, p<.001$). In contrast to predictions, the predictive effect of extrinsic religious orientation on courage was found to be stronger than that of intrinsic religious orientation ($\beta=.237, p<.001$). Finally, the variable of courage demonstrated the strongest predictive power for psychological resilience among all variables ($\beta=.441, p<.001$), accounting for 19.3% of the variance in psychological resilience. The findings of the mediation analysis suggest that courage functions as a partial mediator in the association between intrinsic religious orientation and psychological resilience. This finding suggests that part of the effect of intrinsic religious orientation on psychological resilience operates indirectly through courage. In the extrinsic religious orientation model, the mediating role of courage was not statistically significant; as the lower and upper bounds of the bootstrap confidence interval were not in the same direction, it was determined that courage did not exert an indirect effect for this type of religious orientation.

Conclusion: The results of the study indicate that courage is a fundamental internal resource that strengthens an individual's psychological resilience. The concept of courage is defined as the ability to act with determination in the face of uncertainty and difficulties by increasing one's capacity to transform beliefs, values, and goals into action. In this respect, courage functions as a conduit that carries the sense of meaning, hope, and trust fostered by religious orientation to a behavioral level. The findings indicate that an individual's strengths are nourished by character strengths that enable the enactment of belief systems. Accordingly, the findings are consistent with contemporary psychological literature on post-traumatic growth, search for meaning, and positive coping approaches. Overall, the present study positions courage as a core virtue that solidifies the impact of religiosity and enhances psychological resilience.

Keywords

Psychology of Religion; Positive Psychology; Courage; Religious Orientation; Psychological Resilience

Highlights

- This study constitutes an original research investigation that examines the mediating role of the virtue of courage in the relationship between religious orientation and psychological resilience.
- A substantial positive correlation was identified between intrinsic religious orientation and psychological resilience ($r=.257; p<.001$).
- A significant positive relationship was identified between intrinsic religious orientation and courage ($r=.195; p<.001$).
- No significant relationship was found between extrinsic religious orientation and courage ($r=.065, p>.001$).
- A moderate, positive, and significant correlation was observed between courage and psychological resilience ($r=.418; p<.001$), which emerged as the strongest relationship among the examined variables.
- It was determined that religious orientation explained 6,4% ($\beta=.257$) and courage explained 19,3% ($\beta=.441$) of the variance in psychological resilience.

- Courage was found to explain 19.3% of the variance in psychological resilience ($\beta=.441$).
- It is evident that courage exerts a partial mediating role in the relationship between intrinsic religious orientation and psychological resilience.
- The hypothesis that courage plays a mediating role between extrinsic religious orientation and psychological resilience is not supported by the evidence.

Citation

Kabahasanoğlu, Yusuf – Göcen, Gülüşan. “The Mediating Role of the Virtue of Courage in the Relationship Between Religious Orientation and Psychological Resilience: A Quantitative Study on Adults”. *Eskiyeni* 61 (Mart 2026), 413-447.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1801844>

Article Information

<i>Date of submission</i>	12 October 2025
<i>Date of acceptance</i>	21 February 2026
<i>Date of publication</i>	31 March 2026
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Ethical Statement</i>	This article is extracted from my master thesis entitled “Examination of the Relationship between Courage, Religious Orientation, Psychological Resilience and Life Satisfaction in Adults”, supervised by Assoc. Prof. Dr. Gülüşan GÖCEN (Master’s Thesis, Istanbul University, Istanbul, Türkiye, 2023).
<i>Ethics committee</i>	Ethical approval was obtained from the Social and Humanities Research Ethics Committee of Istanbul University, dated 12.02.2022 and numbered 2022/20.
<i>Author Contributions</i>	Conceptualization (CRediT 1) Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Data Curation (CRediT 2) Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Investigation - Analysis - Validation (CRediT 3-4-6-11) Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Writing (CRediT 12-13) Author-1 (%50) - Author-2 (%50) Writing - Review & Editing (CRediT 14) Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support were received during the preparation of this study.
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	3 Health and Quality of Life
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Pozitif psikoloji, insanın zayıflıklarının yanı sıra güçlü yönlerini, erdemlerini ve iyi oluşunu inceleyen bir paradigma değişimini temsil etmektedir (Göçen, 2020, 46). Kuramsal temelleri 1960'larda hümanist psikolojiye dayanan bu yaklaşım, Maslow ve Rogers'ın insanın potansiyellerine, özgür iradesine ve anlam arayışına vurgu yapan düşüncelerinden beslenmiştir (Atkinson vd., 2019, 27; Schultz-Schultz, 2020, 668). Bu düşünsel zemin, 1998 yılında Martin Seligman'ın öncülüğünde pozitif psikolojinin kurumsallaşmasıyla birlikte sistematik bir bilim alanına dönüşmüştür (Seligman-Csikszentmihalyi, 2000, 5). Pozitif psikoloji, insanın yalnızca patolojik yönlerine odaklanan klasik psikoloji anlayışına bir alternatif olarak ortaya çıkmış ve kişinin erdemlerini, psikolojik dayanıklılığını ve anlamlı bir yaşam sürme kapasitesini bilimsel bir bakışla ele almıştır.

Pozitif psikolojide Peterson ve Seligman'ın (2004, 55-58) kültürlerarası ortak paydada altı temel erdem ve bunları görünür kılan 24 karakter gücünü betimlediği "Erdemler ve Karakter Güçleri" (VIA) sınıflandırması, hem kuramsal bir harita hem de uygulamada müdahale hedeflerini somutlaştıran önemli bir araç olmuştur. Bu altı temel erdemden biri olan cesaret, belirsizlik ve tehdit karşısında değerleri savunarak harekete geçme gücü şeklinde tanımlanmaktadır (Woodard, 2004, 175). Bu erdem; azim, dürüstlük, otoriteye karşı direnme (ahlaki cesaret) ve canlılık gibi karakter güçleriyle iç içe geçmiş olup, kişinin zorlayıcı yaşantılarla başa çıkmasını ve iyileşme sürecini kolaylaştıran bir içsel kaynak olarak kabul edilmektedir (Peterson-Seligman, 2004, 58; Pury - Lopez, 2010, 187).

Öncelikle cesareti kavramının kavramsal içeriğinden hareket ederek sınırları ve içeriğini çizmek istersek kelime anlamları bize yardımcı olacaktır. Türkçede cesaret, "güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven" olarak tanımlanmakta; "yürekli, yiğitlik, atılganlık ve gözüpeklik" gibi anlamlarla da kullanılması zıddının korkaklık ve yüreksizlikle ifade edilmesinden anlaşılmaktadır (Doğan, 1996, 186). İngilizcede "courage, audacity ve bravery" sözcükleriyle karşılanan cesaret; "tehlikeli bir şey yapma veya korku göstermeden acı ya da muhalefetle yüzleşme yeteneği" olarak açıklanmaktadır (Oxford Dictionary, 2010, 335). Arapçada ise (c-s-r) kökünden türeyen "cesaret" kelimesi, tehlikeye karşı dik durmak, işe koyulmak ve ilerlemek anlamlarını taşır. Türk toplumunu kapsayan bu üç dilin işaret ettiği anlamlara bakıldığında cesaretin öznesinin "güven, güç, yüzleşme ve atılganlık" nesnesininse "korku, tehlike, acı" olduğu görülmektedir.

Dil olarak tanımlanmasından sosyal bilimlerdeki yerine baktığımızda cesaretin diğer erdemler gibi uzun süre ihmal edildiği, pozitif psikoloji hareketiyle birlikte yeniden önem kazanmış ve kişinin güçlü yanlarına, erdemlere ve olumlu duygulara yönelen bu yaklaşım sayesinde cesaretin psikolojik sağlık, iyi oluş ve dayanıklılıkla ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar artmıştır (Lopez vd., 2003, 185; Olsthoorn, 2007, 277). Bu bağlamda cesaret; korku karşısında zihinsel ve ahlaki olarak ayakta kalma gücü (Woodard, 2004, 174), tehdit ve belirsizliklere rağmen hedefe ulaşma çabası (Pury-Lopez, 2010), iyiliği gerçekleştirmek için riskli durumlarda sergilenen bilinçli ve gönüllü davranış (Shelp, 1984) ya da korkuyu ortadan kaldırmak yerine onu kontrol ederek doğru olanı yapabilme kapasitesi (Olsthoorn, 2007, 278) şeklinde tanımlanmıştır.

Cesaret, elbette modern zamanın icadı değildir. Antikçağ'dan itibaren askeri bağlamda dayanıklılık ve savaşıma istekliliğiyle özdeşleştirilmiş, yokluğu ise onursuzlukla ilişkilendirilmiştir (Baynal-Taşçı Yıldırım, 2020, 142; Mert, 2021, 20). Homeros'un destanlarında kahramanlık ve soylulukla bütünleşen bu erdem, Antik Yunan düşüncesinde bilgelik (sophia) ve ölçülülük (sophrosyne) ile birlikte ahlaki yaşamın temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Platon, *Lakhes* diyalogunda cesareti "akıl ve metanet arasındaki denge" olarak tanımlayarak onu kör bir korkusuzluktan ayırmış; bilinçli karar, özdenetim ve ahlaki sorumlulukla ilişkilendirmiştir (Plato, 2001, 37).

Aristoteles ise *Nikomakhos'a Etik*'te cesareti korkaklık ile pervasızlık arasında bir "orta hâl" olarak görmüş; erdemin, korkulması gereken şeyleri doğru biçimde değerlendirme ve soylu amaç uğruna eyleme geçme becerisiyle belirdiğini savunmuştur (Aristoteles, 1997, 30). Ortaçağ'da Aquinas cesareti "metanet" (fortitudo) kavramı üzerinden sabır, direnç ve ruhsal istikrarla ilişkilendirirken (Walton, 1986, 74) modern dönemde Tillich onu "korkuya rağmen öz-olumlama" biçiminde, varoluşsal bir tutum olarak açıklamıştır (Tillich, 2020, 36). Uzak Doğu geleneğinde ise Konfüçyüs, şeref veya cahil cesareti gibi yüzeysel türleri "sahte cesaret" olarak görmüş; gerçek cesareti bilgelik ve bilinçle tehlike karşısında dik durabilme yetisi olarak tanımlamıştır (Jiang, 2012, 16). Bu bakış açılarının ortak noktasında cesaret, fiziksel kahramanlıktan ahlaki özdenetime ve varoluşun bilinçli onayına uzanan çok boyutlu bir erdem olarak temellenmektedir.

İslam ahlak düşüncesinde cesaret, kendine "şecaat" kavramıyla yer bulmuş ve erdemlerin itidal (denge) ilkesine dayalı yapısı içinde, gazap kuvvetinin ifratı olan tevehhür (saldırganlık) ile tefriti olan cübn (korkaklık) arasında bir orta hâl olarak tanımlanmıştır (Çağrı, 2013, 116; Saruhan, 2012, 339). Şecaat, kişinin öfkesini aklın rehberliğinde denetleyerek hem dış tehlikelere hem de nefsanî arzulara karşı mutedil bir direniş göstermesini sağlayan bir erdemdir (Çağrı, 2010, 402). Ya'kûb b. İshâk el-Kindî'ye (ö. 252/866) göre şecaat, zararlı olandan korunmak ve gerekli olana yönelmek uğruna ölümü göze alabilen nefsin gücüdür (Kindî, 2014, 244). Fahreddîn er-Razî (ö. 606/1210) gazap ve şehvet kuvvetlerinin kontrolüyle ilişkilendirirken (Razî, 2016, 99); Ebû Nasr el-Fârâbî (ö. 339/950) şecaati devlet düzeni ve toplumsal adaletin bekası için zorunlu bir denge erdemi olarak ele almakta (Farabî, 2013, 105); İbn Sînâ ise cesareti (ö. 428/1037) kerem, sebat ve gözüpeklik gibi alt türlerle açıklamış, fiziksel kahramanlığın ötesinde kişilik bütünlüğünü sağlayan bir güç olarak değerlendirmiştir (İbn Sînâ, 2011, 92). İbn Miskeveyh (ö. 421/1030), cesaretle akıl rehberliğinde tehlikelere sabırla göğüs germeyi "hakikat ve inanç uğruna direniş" olarak tanımlamış (İbn Miskeveyh, 2017, 32); Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111) ise şecaati akıl ve şeriatla dengelenmesi gereken bir erdem olarak görmüştür (Gazzâlî, 2002, 3/386). Bu yönüyle şecaat, İslam düşüncesinde gözüpeklik değil, bilgi, özdenetim ve ahlaki amaç bütünlüğüyle öne çıkmıştır.

Modern Psikoloji literatürüne bakıldığında cesaret, kişinin tehdit, belirsizlik ve zorluklar karşısında değerlerini ve amaçlarını koruyarak eyleme geçmesini sağlayan içsel bir güçtür (Kabakçı, 2013, 45; Üzbe Atalay, 2020, 76; Lopez vd., 2003, 185). Bu bağlamda

cesaret, salt dışsal bir davranış kalıbı olarak değil; duygu, düşünce, güdü ve karar süreçlerinin bütüncül etkileşiminin ürünü olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle cesur bir kişi, değişimlere uyum sağlayabilen, sorunlarla karşılaştığında çözüm odaklı düşünebilen ve bilişsel olarak esnek biri olarak tanımlanır (Dinkmeyer-Dreikurs, 2000, 151). Bu açıdan cesaret, kişinin yaşam sermayesinin en önemli psikolojik kaynaklarından biridir.

Klasik psikoloji ekolleri cesareti farklı yönleriyle ele almıştır. Psikanalitik yaklaşımda Freud (2018, 173), cesareti doğrudan merkezine almamış olsa da bilinçdışı korkularla başa çıkma süreçlerinde onu örtük biçimde işlemiş; bireyin kaygı ve ölüm dürtüsü karşısındaki içsel direncini cesaretin bir yansıması olarak değerlendirmiştir Jung (2006, 201) cesareti “kahraman arketipi” üzerinden bireyselleşme sürecinde gölge yönlerle yüzleşme gücü olarak yorumlamıştır. Davranışçılar cesareti gözlenebilir bir öğrenme süreci olarak ele almış; korku tepkilerinin koşullama ve maruz bırakma teknikleriyle azaltılabileceğini, model alma ve pekiştirmeyle cesur davranışların öğrenilebileceğini belirtmiştir (Bandura, 1977, 169). Adleryan psikolojide cesaret, sosyal ilginin davranışa dönüşmesini sağlayan bir karakter gücü olarak merkezdedir ve Adler’e göre terapi, “cesareti kırılmış” kişinin bu gücünü yeniden inşa etme sürecidir (Adler, 1927, 142; Dinkmeyer - Dreikurs, 2000, 188). Varoluşçu psikoloji ise cesareti benliğin öz-olumlaması ve otantik yaşamın önkoşulu olarak kavramsallaştırmış (Yalçındağ, 2009, 15); Rollo May (2020, 46), cesareti bütün erdemlerin temeli saymış ve onun yokluğunda diğer değerlerin “çürüyen erdem müsveddelerine” dönüşeceğini ifade etmiştir Frankl (2017, 93) logoterapide cesareti acı ve zorlukların anlamlı bir yaşantıya dönüştürülmesini sağlayan varoluşsal güç olarak görmüştür. Hümanist psikolojide Maslow (2011, 57), kendini gerçekleştirme sürecinde cesareti bireyin potansiyelini açığa çıkararak bir güç olarak değerlendirirken, Fromm (2017, 118), onu vicdan özgürlüğü ve toplumsal baskıya rağmen doğruyu yapma iradesiyle ilişkilendirmiştir. Tüm psikoloji ekollerine bakıldığında genel olarak cesareti korkuyla yüzleşme, öğrenme, özdenetim, anlam arayışı ve karakter bütünlüğüyle ilişkilendiren çok boyutlu bir erdem olarak ele aldıkları anlaşılmaktadır.

İnsan yaşamı, kaçınılmaz olarak zorluklar, belirsizlikler ve risklerle örülüdür. Bu noktada cesaret erdemi, kişinin zorlukları aşmasında temel bir içsel kaynak olarak öne çıkmaktadır. Cesaret, tehdit ve belirsizlik karşısında eyleme geçme kararlılığının yanı sıra zihinsel, duygusal ve ahlaki boyutlarıyla kişiyi dirençli kılan bütüncül bir gücü ifade etmektedir (Woodard, 2004, 175; Pury-Lopez, 2010, 23). Araştırmalar cesaretin, karşılaşılan riskli durumlarda kişiyi harekete geçiren bir yaşam enerjisi olduğunu ve bu özelliğiyle psikolojik dayanıklılıkla kesiştiğini göstermektedir (Üzbe Atalay, 2019, 47; Kabakçı, 2013, 45). Cesur kişi, değişimlere uyum sağlayabilen, sorunlar karşısında çözüm üretme kapasitesini sürdürebilen ve bilişsel esnekliği koruyabilen kişi olarak tanımlanmaktadır (Dinkmeyer-Dreikurs, 2000, 175). Dolayısıyla cesaret, bireysel işlevlerin yanında risk faktörlerine karşı önleyici, iyileştirici ve geliştirici bir nitelik taşıyarak psikolojik dayanıklılığın gelişim sürecinde kritik bir rol üstlenmektedir (Masten, 2007, 924). Çocukluk döneminde yapılan çalışmalar da cesaretin bağlılık,

yetkinlik ve önemlilik ile birlikte dayanıklılığın dört temel dayanağından biri olduğunu ortaya koymuştur (Bettner, 1996, 33; Bettner - Lew, 1995, 204).

Gündelik yaşamda olduğu kadar mesleki yaşamda da cesaret kritik bir işlev üstlenir. Araştırmalar, cesareti kırılmış ve psikolojik dayanıklılığı azalmış kişilerin daha yoğun stres yaşadığını ve bu durumun iş ortamlarını olumsuz etkilediğini göstermiştir (Al-Zyoud-Mert, 2019, 245). Dolayısıyla bireysel bir karakter gücü olmanın ötesinde cesaret, örgütsel verimlilik ve toplumsal dayanıklılığın da temel dinamikleri arasında yer almaktadır (Mert, 2020, 137). Davranışsal boyut açısından cesaret, gösterişçi bir güç sergilemenin ötesinde ahlaki amaçlarla temellendirilmiş, değerleri korumaya yönelik bir tutumdur. Bu nedenle cesaret, çoğunlukla prososyal davranışlarda görünmekte ve yardım etme, adaleti savunma, başkasının yararını önceleyen ya da kimi zaman kişisel risklere rağmen sergilenen eylemler aracılığıyla toplumsal düzeni koruyan bir işlev görmektedir (Eisenberg vd., 2007, 58; Bierhoff, 2002, 194). Böylece cesaret, kişinin değerlerini davranışa dönüştürmesinde kritik bir ara değişken olarak rol almaktadır (Lachman, 2007, 133).

Cesaret, kişinin olumsuz durumlarla karşılaştığında bilişsel esneklik geliştirmesine, bu süreçte farklı bakış açıları üreterek sorunlarla baş etmesine ve yeni koşullara uyum sağlamasına imkân tanır (Üzbe Atalay, 2019, 49). Bu nedenle cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasında doğrudan bir bağ bulunduğu kabul edilmektedir. Nitekim araştırmalar, cesaretin psikolojik dayanıklılık, yaşam doyumu, iyi oluş ve posttravmatik büyüme ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermekte ve cesur kişilerin zorluklar karşısında daha dirençli, değerlerine daha bağlı ve yaşam görevlerinde daha kararlı olduklarını ortaya koymaktadır (Maddi, 2004; Park vd., 2004; Peterson vd., 2008; Hausler vd., 2017). Dolayısıyla cesaret, sadece savaş meydanlarında gösterilen yiğitlik değil; risk alabilme, zorluklarla mücadele etme, doğruyu savunma, başkalarının yararını gözetme, olumsuzluklara rağmen yılmadan çaba gösterme ve hataları gelişim fırsatına dönüştürme kapasitesidir. Bu çok boyutlu yapısıyla cesaret, kişiye iyimserlik, umut ve sebat kazandırır; diğer erdemleri mümkün kılan temel bir güç olarak psikolojik sağlık ve dayanıklılığın da önemli belirleyicilerinden biridir.

Dindarlık da benzer biçimde kişinin hayat karşısında daha dirençli kalmasını sağlayan önemli bir koruyucu faktör olarak değerlendirilir. Çeşitli çalışmalar, dinî inancın kişiye umut, iyimserlik ve sabır kazandırarak stresle başa çıkma süreçlerini kolaylaştırdığını (Yapıcı, 2007, 88; Ayten vd., 2012, 43; Yapıcı - Doğanay, 2019, 122; Doğan, 2016, 108; Öztürk, 2013, 43), sosyal aidiyet duygusunu güçlendirdiğini ve psikolojik dayanıklılığı desteklediğini ortaya koymuştur (Erdoğan, 2014, 29; Yıldırım-Gürsu, 2021, 38; Batan, 2016; Yıldız Türker, 2018, 15-16). Dinî pratikler ve toplu ibadetler, bireysel teselli sağlamanın yanı sıra sosyal destek kanalları sunarak psikolojik dayanıklılığın güçlenmesine katkıda bulunur (Reutter - Bigatti, 2014, 56-72). Ayrıca kişinin zorluklarla karşılaştığında kendisini aşkın bir kudretin koruması altında hissetmesi, varoluşsal güveni artırarak psikolojik dayanıklılığı olumlu yönde etkilemektedir (Ayten vd., 2012, 41; Koenig vd., 1998, 213). Bu noktada dikkat çekici olan, dindarlık ve cesaretin kesiştiği alandır. İnanç ve değerlerden güç alan kişi, risk ve bedel içeren durumlarda “doğru olanı yapma” iradesiyle hareket edebilir (Eren, 2017, 92). Cesaret, bu yönüyle kişinin inanç ve değerlerinden

beslenerek karşılaştığı zorluklarla mücadele etmesine imkân tanıyan güçlü bir içsel kaynak olarak görülmektedir (Kırış, 2018, 2469). Bu durum, ahlaki ve manevi cesaretin farklı boyutlarını ortaya koymaktadır.

Ahlaki cesaret, insanın değerlerinden aldığı güçle toplumsal adaletsizliklere, haksızlıklara veya etik dışı davranışlara karşı risk olarak müdahalede bulunabilmesini ifade eder. Kişi, başkalarının onayı veya tepkisinden çekinmeden doğru bildiği şeyi savunarak hem kendi bütünlüğünü korur hem de toplumsal düzenin ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunur (Miller, 2000, 254; Ayhan, 2019, 5; Lachman, 2007, 132). Manevi cesaret ise kişinin içsel inançları, dinî değerleri ve manevi amaçlarından güç alarak yaşamın zorluklarına kararlılıkla karşı koyabilmesini ifade eder (Xolbekova-Tajibayev, 2021, 542). Bu tür cesaret, kişinin umut, sabır ve metanet geliştirmesine yardımcı olurken; aynı zamanda onu yüce ideallere yönlendiren, sürekli çalışmaya ve toplum yararına katkıda bulunmaya teşvik eden bir içsel güçtür. Dolayısıyla cesaret, hem ahlaki hem de manevi boyutlarıyla bireysel ve toplumsal düzeyde değerleri eyleme dönüştüren temel bir erdem işlevi görmektedir. Bu bağlamda dindarlık, sadece bilişsel bir anlamlandırma sistemi sunmakla kalmaz; aynı zamanda cesaret aracılığıyla davranışa dönüşen güçlü bir motivasyon kaynağı haline gelir.

Bu bütünlük içinde düşünüldüğünde, dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin yalnızca doğrudan bir bağa indirgenemeyeceği açıktır. Bu ilişkide özellikle cesaret erdemini aracı rol oynayabileceği varsayımı dikkat çekmektedir. Nitekim alan yazında cesaretin psikolojik dayanıklılıkla pozitif bir ilişkisi olduğu, ancak bu ilişkinin farklı tanımsal çerçevelere bağlı olarak güçlenebildiği ya da zayıflayabildiği ifade edilmiştir (Üzbe Atalay, 2019, 46; Woodard, 2004, 177; Snyder-Lopez, 2005). Korku temelli tanımlarda cesaret kişinin psikolojik dayanıklılığını sınırlandırabilirken, karakter gücü ve değer temelli bir faktör olarak ele alındığında kişi motive eden, risklerle başa çıkmasını kolaylaştıran ve psikolojik dayanıklılığı artıran bir unsur haline gelmektedir. Dolayısıyla dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık ilişkisinin daha sağlıklı anlaşılabilmesi için bu bağlantının cesaret üzerinden nasıl işlediğinin incelenmesi önemlidir.

Literatürde dindarlık ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok çalışma, dinî inançların zorluklarla başa çıkmada koruyucu bir faktör olduğunu tutarlı bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak dindarlığın psikolojik dayanıklılığı hangi karakter temelli mekanizmalar aracılığıyla inşa ettiği sorusu, kuramsal bir boşluk olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle cesaret erdemi, kişinin inanç sistemini eyleme dökmesini sağlayan temel bir güç olmasına rağmen, din psikolojisi alanında ampirik çalışmalar çerçevesinde ele alınmamıştır. Bu çalışma; din psikolojisi ve pozitif psikoloji disiplinlerini erdem temelli bir bakış açısıyla sentezleyerek, dindarlığın direnç oluşturma sürecinde cesaretin üstlendiği fonksiyonel rolü incelemektedir. Cesareti din psikolojisi literatürüne uygulamalı bir modelle kazandırmayı hedefleyen bu araştırma, dindarlığın psikolojik dayanıklılığı artırma sürecindeki 'nasıl' sorusuna özgün bir açıklama getirerek literatürdeki önemli bir eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma, dinî yönelim, cesaret ve psikolojik dayanıklılık arasındaki dinamik ilişkiyi inceleme ihtiyacından doğmaktadır. Çalışmanın temel amacı, kişinin dinî inanç ve pratiklerinin psikolojik dayanıklılık üzerinde nasıl bir etki yarattığını ve bu etkinin cesaret erdemi aracılığıyla nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır. Burada özellikle

cesaretin, dindarlığın sunduğu umut, anlam, sabır ve sosyal destek gibi koruyucu unsurları psikolojik dayanıklılığa dönüştüren kritik bir ara mekanizma olup olmadığı tespit etmektir. Araştırmanın problemi, dindarlığın kişinin zorluklar karşısındaki direncini hangi bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçler aracılığıyla güçlendirdiğini açıklamaktır. Bu kapsamda çalışma, dindarlığın psikolojik dayanıklılığı doğrudan mı yoksa cesaret erdemi üzerinden dolaylı mı etkilediğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada şu sorulara yanıt aranacaktır: (1) Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve ekonomik durum gibi demografik değişkenler, kişilerin cesaret düzeyleri üzerinde nasıl bir farklılık oluşturmaktadır? (2) Dinî yönelim ile cesaret arasında nasıl bir ilişki vardır? (3) Dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında nasıl bir ilişki vardır? (4) Dinî yönelim, kişilerin cesaret düzeylerini ne ölçüde etkilemektedir? (5) Cesaret, dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide aracı bir rol oynamakta mıdır? Bu çalışma, bu sorular doğrultusunda hem din psikolojisi hem de pozitif psikoloji literatürüne katkı sunmayı, cesaretin değer yönelimli eylemler üzerinden kişinin psikolojik dayanıklılığını güçlendiren bir aracı değişken olarak işlevini görünür kılmayı hedeflemektedir. Literatür ve değişkenler arası olası etkileşimler dikkate alınarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

(H1) Cesaret cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

(H2) Cesaret yaşa göre farklılık göstermektedir. Yaş arttıkça cesaret düzeyi de artmaktadır.

(H3) Cesaret medeni duruma göre evliler lehine farklılık göstermektedir.

(H4) Cesaret eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Eğitim durumu yükseldikçe cesaret de artmaktadır.

(H5) Cesaret ekonomik gelire göre farklılık göstermektedir. Ekonomik gelir arttıkça cesaret de artmaktadır.

(H6) İçsel dinî yönelim psikolojik dayanıklılıkla pozitif yönde ilişkilidir.

(H7) Dışsal dinî yönelim psikolojik dayanıklılıkla negatif yönde ilişkilidir.

(H8) İçsel dinî yönelim cesaretle pozitif yönde ilişkilidir.

(H9) Dışsal dinî yönelim cesaretle negatif yönde ilişkilidir.

(H10) Cesaret, psikolojik dayanıklılıkla pozitif yönde ilişkilidir.

(H11) İçsel dinî yönelim psikolojik dayanıklılığı pozitif yönde yordamaktadır.

(H12) Dışsal dinî yönelim psikolojik dayanıklılığı negatif yönde yordamaktadır.

(H13) İçsel dinî yönelim cesareti pozitif yönde yordamaktadır.

(H14) Dışsal dinî yönelim cesareti negatif yönde yordamaktadır.

(H15) Cesaret, psikolojik dayanıklılığı yordamaktadır.

(H16) Cesaret, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır.

(H17) Cesaret, dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide aracı rol oynamamaktadır.

Bu hipotezler, dindarlığın değer-odaklı motivasyon ve anlamlandırma yoluyla cesareti güçlendireceği ve cesaretin de etkin başa çıkma, bilişsel esneklik ve sebat kanalları aracılığıyla psikolojik dayanıklılığı artıracığı öngörüsüne dayanmaktadır. Böylece dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi, salt korelatif bir bağ olmaktan çıkarak, erdem temelli bir işleyiş biçimi üzerinden test edilecektir.

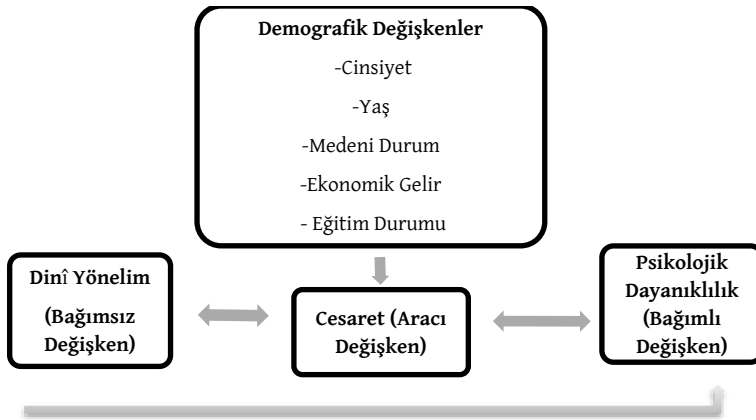
1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Modeli

Bilimsel araştırma, problemlere çözüm aramak amacıyla verilerin sistemli biçimde toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması süreci (Karasar, 2005, 22) olduğu için bunun temel unsuru olan araştırma modelini de araştırma problemini anlamaya ve hipotezleri test etmeye yönelik kavramsal bir çerçeve olarak tanımlamak mümkündür (Bal, 2001, 27; Creswell, 2017, 72). Yetişkinlerin dinî yönelimleriyle, cesaret ve psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkilerini incelemek isteyen bu nicel araştırmada model olarak ilişkisel tarama deseni kullanılmıştır. Bu model, değişkenler arasında müdahale olmaksızın ilişki ve birlikte değişim düzeyini ortaya koyarak olası neden-sonuç bağlarına dair ipuçları sağlamaktadır (Kıncal, 2020, 101).

Araştırmada demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, eğitim, medeni ve ekonomik durum) cesaret üzerindeki etkileri incelenmiş; ardından dinî yönelim, cesaret ve psikolojik dayanıklılık değişkenleri arasındaki ilişkiler ve etkileşimler analiz edilmiştir. Çalışmanın en özgün yönü, dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide cesaretin aracı rolünü test etmesidir. Bu doğrultuda oluşturulan aracılık modeliyle, dinî yönelimin psikolojik dayanıklılığı doğrudan mı yoksa cesaret aracılığıyla dolaylı olarak mı etkilediği ortaya koyulmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın modeli, şu şekilde tasarlanmıştır:

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

1.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, kolayda örnekleme tekniği kullanılarak seçilmiş 18-50 yaş arası Ankara ve İstanbul'da yaşayan toplam 549 yetişkin kişiden oluşmaktadır. Araştırmalarda örneklem büyüklüğü belirlenirken ankette yer alan soru sayısının beş katı üzerine en az 50 kişi eklenmesi (Bentler-Chou, 1987, 85; Kalaycı, 2006, 114) düşüncesi dikkate alınmıştır. Buna göre çalışmamızda olması gereken katılımcı sayısı asgari 420 kişinin de üzerine çıkmıştır.

1.3. Araştırmaya Katılanların Demografik Bilgileri

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	189	34,4
	Kadın	360	65,6
Yaş Grubu	18-26	326	59,4
	27-50	223	40,6
Medeni Durum	Evli	171	31,1
	Bekar	378	68,9
Ekonomik Düzey	Düşük	68	12,4
	Orta	441	80,3
	Yüksek	40	7,3
Eğitim Durumu	İlkokul-Ortaokul	17	3,1
	Lise	68	12,4
	Lisans	389	70,9
	Lisansüstü	75	13,7

Tablo 1'e göre çalışmaya katılan toplam 549 katılımcının 189'u (%34,4) erkek, 360'ı (%65,6) kadından oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde; 165 kişi (%30,1) 18-22 yaş, 253 kişi (%46,1) 23-35 yaş ve 131 kişi (%23,8) 36-50 yaş aralığındadır. Yaş grupları, Erik Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramı temel alınarak kategorize edilmiştir. Buna göre 18-26 yaş grubu, Erikson'un kuramında *yakınlığa karşı yalıtılmışlık* dönemine karşılık gelmekte ve bu dönemde 326 katılımcı (%59,4) yer almaktadır. 26-50 yaş grubu ise *üretkenliğe karşı durgunluk* dönemini temsil etmekte olup, 223 katılımcı (%40,6) bu kategoride bulunmaktadır. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, 171 kişi (%31,1) evli, 378 kişi (%68,9) bekâr olup, örnekleme bekârların oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun, çalışmaya üniversite öğrencilerinin yoğun katılım göstermesinden kaynaklandığı söylenebilir. Gelir dağılımına bakıldığında, 68 kişi (%12,4) düşük gelir, 441 kişi (%80,3) orta gelir, 40 kişi (%7,3) ise yüksek gelir düzeyinde yer almaktadır. Eğitim durumuna ilişkin bilgiler ise şu şekildedir: 17 katılımcı (%3,1) ilkokul-ortaokul mezunu, 68 katılımcı (%12,4) lise mezunu, 389 katılımcı (%70,9) lisans mezunu ve 75 katılımcı (%13,7) lisansüstü mezunudur.

Buna göre araştırmanın yaş ortalaması " $\bar{X}=31$ " olup 18-26 yaş aralığında kadınların, bekarların, orta sosyoekonomik düzey ve lisans eğitimi olanların ağırlıklı olduğu bir çalışma grubu olduğunu söylemek mümkündür.

1.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

1.4.1. Yeniden Yapılandırılmış Dinî Yönelim Ölçeği

Müslüman Dinî Yönelim Ölçeği, (Harlak vd., 2008) tarafından geliştirilmiş, Ercan (2009) tarafından revize edilmiştir. Ölçek 21 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır: İçsel

dinî yönelim (inanç ve davranışların içsel motivasyonla yapılması), dışsal dinî yönelim (bireysel/toplumsal çıkarların belirleyiciliği), katı kuralcı dinî yönelim (kuralları mutlak ve sorgulanamaz görme) ve sorgulayıcı dinî yönelim (inancı eleştirel olarak değerlendirme). Cronbach Alpha değerleri ,70–,80 aralığında, toplam güvenilirlik ,82'dir. Bu çalışmada ise toplam iç tutarlılık katsayısı ,72; içsel dinî yönelim ,74 dışsal dinî yönelim ,71 katı kuralcı dinî yönelim ,76 ve sorgulayıcı dinî yönelim ,79 olarak bulunmuştur. McDonald's Omega değerleri ise içsel dinî yönelimin ,71 dışsal dinî yönelimin ,73 katı kuralcı dinî yönelimin ,76 ve sorgulayıcı dinî yönelimin ,78 olarak tespit edilmiştir. 5'li Likert tipinde düzenlenen ölçekte puan aralığı 21–105 olup, yüksek puanlar ilgili boyuttaki dinî yönelimin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmanın kuramsal temelleri ve belirlenen amaçları doğrultusunda, dinî yönelim olgusu literatürdeki temel sınıflamalar referans alınarak içsel ve dışsal dinî yönelim boyutları ile sınırlandırılmıştır.

1.4.2. Cesaret Ölçeği

Cesaret Ölçeği, Yalçındağ (2009) tarafından geliştirilmiş olup 11 maddeden ve iki alt boyuttan oluşmaktadır: Cesur Tutarlılık (risk, tehdit ve dışlanma karşısında doğru olduğuna inanılan yaşam tarzını sürdürme) ve ilişkisel Cesaret (sosyal ortamlarda haksızlık ve adaletsizliğe karşı tepki gösterme). Ölçeğin orijinal formu 7'li Likert iken bu çalışmada 5'li Likert tipine uyarlanmıştır. Puan aralığı 11–55 olup, yüksek puanlar daha yüksek cesaret düzeyini göstermektedir. Cronbach Alpha değerleri ,66–,78 arasında değişmekte, bu çalışmada cesaret toplam puanı üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısının ,78 olduğu tespit edilmiştir.

1.4.3. Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, yetişkinlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini belirlemek amacıyla Işık (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, üç alt boyuttan oluşmaktadır: Kendini Adama (yaşamın farklı alanlarına bağlılık), Kontrol (zorluklarda olayların sonucunu etkileyebilme inancı) ve Meydan Okuma (değişimi gelişim için fırsat görme). Toplam 21 madde içermekte olup 2. ve 15. maddeler ters kodlanmıştır. Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçekten 21–105 arasında puan alınabilmektedir; yüksek puan yüksek psikolojik dayanıklılığı göstermektedir. Cronbach Alpha değeri ölçeğin tamamı için ,76, alt boyutlar için ,62–,74 arasında; bu çalışmada ise ,82 bulunmuştur.

1.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada, yetişkinlerde cesaret, dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Kişisel Bilgi Formu, Cesaret Ölçeği, Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği ve Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dinî Yönelim Ölçeği'nden oluşan 58 maddelik bir anket uygulanmıştır. Uzman görüşü ve etik onay (İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu, 12.02.2022, Sayı: 750664) alındıktan sonra veri toplama süreci Şubat–Eylül 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Veriler hem çevrim içi (Google Forms aracılığıyla) hem de basılı formlar yoluyla toplanmış; veri temizleme sürecinin ardından eksik ya da hatalı doldurulduğu belirlenen 25 anket değerlendirme dışı bırakılmış ve toplam 549 anket analiz edilmiştir. Kodlama işlemleri sonrası veriler SPSS 22 programında analiz edilmiştir. Öncelikle geçerlik, güvenilirlik ve normallik testleri yapılmış; ardından t-testi, tek yönlü ANOVA ve Bonferroni testi ile grup farkları incelenmiştir. Değişkenler arası ilişkiler Pearson korelasyon katsayısı ile, yordama ilişkileri ise basit ve çoklu regresyon analizleri ile

test edilmiştir. Ayrıca, cesaretin aracı rolünü belirlemek amacıyla Hayes'in (2013) Process Macro eklentisinden yararlanılmıştır. Tüm analizler sonrasında bulguların güvenilirliğini artırmak için uzman görüşleri alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

2. Araştırmanın Bulguları

2.1. Demografik Değişkenler ve Cesaret İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlık altında araştırma sorularımızdan “Yetişkinlerin genel cesaret puan ortalamaları demografik özelliklerine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Cesarete etki etme bakımından cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve ekonomik durum gibi demografik değişkenlerin kişilerde farklılaşp farklılaşmayacağı ya da ne ölçüde farklılaşmalarına neden olacağı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 2: Demografik Değişkenler Açısından Cesaret

		N	$\bar{X}$	SS	t	F	p																																																								
Cinsiyet	Erkek	189	4,22	,55	,180	2,661	,857																																																								
	Kadın	360	4,23	,49				Yaş	18-26	326	4,18	,52	2,775	,053	,006	27-50	223	4,30	,49	Medeni Durum	Evli	171	4,32	,49	2,865	,016	,004	Bekar	378	4,19	,51	Eğitim Durumu	a) İlkokul-Ortaokul	17	4,20	,58	2,175	,090		b) Lise	68	4,37	,45	c) Lisans	389	4,21	,51	d) Lisansüstü	75	4,18	,51	Ekonomik Durum	a) Düşük	68	4,19	,57	,584	,558		b) Orta	441	4,23	,51
Yaş	18-26	326	4,18	,52	2,775	,053	,006																																																								
	27-50	223	4,30	,49				Medeni Durum	Evli	171	4,32	,49	2,865	,016	,004	Bekar	378	4,19	,51	Eğitim Durumu	a) İlkokul-Ortaokul	17	4,20	,58	2,175	,090		b) Lise	68	4,37	,45		c) Lisans	389	4,21	,51				d) Lisansüstü	75	4,18	,51	Ekonomik Durum	a) Düşük	68	4,19	,57	,584	,558			b) Orta	441	4,23	,51				c) Yüksek	40	4,30	,41
Medeni Durum	Evli	171	4,32	,49	2,865	,016	,004																																																								
	Bekar	378	4,19	,51				Eğitim Durumu	a) İlkokul-Ortaokul	17	4,20	,58	2,175	,090		b) Lise	68	4,37	,45		c) Lisans	389	4,21	,51				d) Lisansüstü	75	4,18	,51	Ekonomik Durum	a) Düşük	68	4,19	,57	,584	,558		b) Orta	441	4,23	,51		c) Yüksek	40	4,30	,41															
Eğitim Durumu	a) İlkokul-Ortaokul	17	4,20	,58	2,175	,090																																																									
	b) Lise	68	4,37	,45																																																											
	c) Lisans	389	4,21	,51																																																											
	d) Lisansüstü	75	4,18	,51																																																											
Ekonomik Durum	a) Düşük	68	4,19	,57	,584	,558																																																									
	b) Orta	441	4,23	,51																																																											
	c) Yüksek	40	4,30	,41																																																											

Tablo 2’de katılımcıların cesaret puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin t-testi sonuçlarına bakıldığında erkeklerin ($\bar{X}=4,22$) ve kadınların ($\bar{X}=4,23$) cesaret puan ortalamaları arasında istatistiksel anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,005$). Bu durum, katılımcıların cinsiyetlerinden bağımsız benzer düzeyde cesarete sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, “*Cesaret cinsiyete göre farklılık göstermemektedir (H1)*” hipotezi desteklenmiştir.

Katılımcıların yaş gruplarının cesarete olan etkisi için yapılan t-testi analizi sonucunda ise, 18-26 yaş grubundaki katılımcıların ortalama cesaret puanları ($\bar{X}=4,18$) ile 27-50 yaş grubundakilere ($\bar{X}=4,30$) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Buradan yaş ilerledikçe cesaret düzeylerinin de artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu sonuçlar, “*Cesaret yaşa göre farklılık göstermektedir. Yaş arttıkça cesaret de artmaktadır (H2)*” hipotezini desteklemektedir.

Medeni durum değişkeni incelendiğinde, cesaret puanlarının evli ve bekar katılımcılar arasında anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,005$). Tablo 2’e göre, evlilerin cesaret puan ortalaması 4,32 iken, bekarlarınki 4,19’tur. Bu da evli katılımcıların cesaret düzeylerinin bekarlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, “*Cesaret medeni duruma göre evliler lehine farklılık göstermektedir (H3)*” hipotezi desteklenmiştir.

Eğitim durumu değişkeni açısından Tablo 2 incelendiğinde, lise mezunu katılımcıların cesaret puan ortalamasının en yüksek olduğu ($\bar{X}=4,37$), lisansüstü düzeydeki katılımcılarınsa en düşük puana sahip olduğu ($\bar{X}=4,18$) görülmektedir. Ancak yapılan analiz sonuçları, bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur ($p>0,005$). Buna göre, “*Cesaret eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Eğitim durumu yükseldikçe cesaret de artmaktadır (H4)*” hipotezi desteklenmemiştir. Bu durum, aynı şekilde eğitim gruplarındaki katılımcıların sayıca dengesiz dağılmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Diğer taraftan bu bulgu bilmenin getirmesi beklenen özgüvenin, bilmeyende beliren yersiz özgüveni anımsatmakta halk nezdinde yaygın kullanılan “cahil cesareti” ifadesini akla getirmektedir.

Ekonomik durum değişkenine ilişkin bulgular da Tablo 2’de yer almaktadır. Katılımcıların cesaret puan ortalamaları düşük gelir grubunda 4,19, orta gelir grubunda 4,23 ve yüksek gelir grubunda 4,30 olarak bulunmuştur. Bunlar incelendiğinde gelir düzeyi arttıkça cesaretin de artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak yapılan ANOVA analizi sonucunda bu farklılık istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,005$). Dolayısıyla, “*Cesaret ekonomik gelire göre farklılık göstermektedir. Ekonomik gelir arttıkça cesaret de artmaktadır (H5)*” hipotezi desteklenmemiştir. Maddi gücün kişilerin cesaret yönelimlerine etki edip etmediği daha kapsamlı ve odaklı çalışmalarda incelenmesi gereken bir soru olup, günlük yaşam içinde sosyo ekonomik düzeylerin sonuç ve süreç olarak farklı görüntüler oluşturduğu görülmektedir.

2.2. Dinî Yönelim, Cesaret ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

Bu başlık altında araştırma sorularımızdan “Dinî yönelim, cesaret ve psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışmanın bu kısmında araştırmaya katılan yetişkinlerin dinî yönelim (içsel ve dışsal), cesaret ve psikolojik dayanıklılık değişkenleri arasındaki ilişkilerin korelasyon analizi sonuçları ele alınacaktır.

Tablo 3: Dinî Yönelim, Cesaret ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi

		1	2	3	4
İçsel Dinî Yönelim	Pearson Correlation	1	,255**	,195**	,257**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	N	549	549	549	549
Dışsal Dinî Yönelim	Pearson Correlation	,255**	1	,065	,186**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,051	,000
	N	549	549	549	549
Cesaret	Pearson Correlation	,195**	,065	1	,418**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	N	549	549	549	549
Psikolojik Dayanıklılık	Pearson Correlation	,257**	,186**	,418**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
	N	549	549	549	549

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçları, hipotezler çerçevesinde incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak “İçsel dinî yönelim, psikolojik dayanıklılıkla pozitif yönde ilişkilidir” şeklindeki H6 hipotezi test

edilmiştir. Analiz bulguları, iki değişken arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyonun varlığını doğrulamaktadır ($r=,257$; $p<,001$). Düşük-orta düzeydeki bu ilişki, bireylerin içsel dinî motivasyonları derinleştikçe psikolojik dayanıklılık kapasitelerinin de artış eğilimi sergilediğine işaret etmektedir. Buna karşın, “*Dışsal dinî yönelim, psikolojik dayanıklılıkla negatif yönde ilişkilidir*” olarak kurulan H7 hipotezi elde edilen verilerle desteklenmemiştir. Bulgular, dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında beklentinin aksine pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur ($r=,186$; $p<,001$). Bu durum, örneklem grubunda dışsal dindarlık algısının da dayanıklılık üzerinde sınırlı da olsa olumlu bir etkisinin bulunduğunu göstermektedir.

“*İçsel dinî yönelim, cesaretle pozitif yönde ilişkilidir*” önermesine dayanan H8 hipotezi ise ampirik olarak doğrulanmıştır. Bulgular, söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu kanıtlamaktadır ($r=,195$; $p<,001$). Öte yandan, “*Dışsal dinî yönelim, cesaretle negatif yönde ilişkilidir*” şeklindeki H9 hipotezi analiz sonuçlarıyla desteklenmemiştir. İki değişken arasındaki ilişki katsayısı oldukça düşük kalmış ve istatistiksel bir anlamlılık sergilememiştir ($r=,065$; $p>,05$). H10 hipotezi olan “*Cesaret, psikolojik dayanıklılıkla pozitif yönde ilişkilidir*” ifadesi incelendiğinde, en güçlü ilişkinin bu iki değişken arasında olduğu görülmektedir ($r=,418$; $p<,001$). Buna göre yetişkinlerin cesaret düzeyleri arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyleri de artmaktadır. Orta düzeydeki bu pozitif ilişki, cesaret düzeyi yüksek kişilerin karşılaştıkları güçlükler karşısında daha dayanıklı olduklarını ortaya koymaktadır. Cesaretin bilişsel esneklik, problem çözme ve zorluklara meydan okuma davranışlarını desteklemesi, psikolojik dayanıklılığın gelişiminde kritik bir rol üstlendiğini göstermektedir. Genel değerlendirme olarak, dinî yönelim, cesaret ve psikolojik dayanıklılık arasındaki tüm ilişkiler pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. En güçlü bağ cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasında, en zayıf bağ ise dinî yönelim ile cesaret arasında saptanmıştır.

2.3. Dinî Yönelimin Cesaret ve Psikolojik Dayanıklılığa Etkisi

Bu başlıkta iki model kurulmuş olup birincisinde dinî yönelimin cesaret ve psikolojik dayanıklılığı ikinci modeldeyse cesaretin psikolojik dayanıklılığı ne ölçüde ne ölçüde yordadığı sorularına yanıt aranmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini ve yönünü belirlemeye imkân tanıyan yöntem olan regresyon analizi (Büyüköztürk, 2012, 146) kullanılarak dinî yönelimin (içsel ve dışsal) cesaret ve psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi ile cesaretin psikolojik dayanıklılığı yordama düzeyi istatistiksel olarak test edilmiştir. Elde edilen bulgular tablo hâlinde sunulmuştur.

Tablo 4: Dinî Yönelimin Cesaret ve Psikolojik Dayanıklılığı ve Cesaretin Psikolojik Dayanıklılığı Yordama Etkisi

	t	β	R ²	ΔR^2	p	F
İçsel Dinî Yönelim => Psikolojik Dayanıklılık	6,219	,257	,066	,064	,000	38,681
Dışsal Dinî Yönelim => Psikolojik Dayanıklılık	4,436	,186	,035	,033	,000	19,676
İçsel Dinî Yönelim => Cesaret	4,916	,206	,042	,041	,000	24,163
Dışsal Dinî Yönelim => Cesaret	5,711	,237	,056	,055	,000	32,616
Cesaret => Psikolojik Dayanıklılık	11,483	,441	,194	,193	,000	131,869

Tablo 4'e bakıldığında, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı ve pozitif yönde bir regresyon ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (F=38,681; p<,001). Elde edilen sonuçlara göre dinî yönelim, psikolojik dayanıklılık üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir (β =,257). Düzeltilmiş ΔR^2 değerine göre dinî yönelim, psikolojik dayanıklılıktaki varyansın %6,4'ünü açıklamaktadır. Bu oran yüksek olmamakla birlikte, içsel dinî yönelimin insanların zorlu yaşam olayları karşısında sergiledikleri direnç üzerinde anlamlı bir rol oynadığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, içsel dinî yönelimi yüksek kişilerin stresli yaşam olaylarında daha dayanıklı oldukları, inançlarının onlara anlam, sabır ve umut kazandırarak psikolojik güçlenmelerine katkı sağladığı söylenebilir. Bu sonuçlar doğrultusunda "(H11) İçsel dinî yönelim, psikolojik dayanıklılığı pozitif yönde yordamaktadır." hipotezi doğrulanmıştır. Tablo 4' göre dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir regresyon ilişkisinin bulunduğu saptanmıştır (F=19,676; p<,001). Elde edilen analiz bulguları, dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerinde anlamlı bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (β =,186). Düzeltilmiş ΔR^2 değerine göre dışsal dinî yönelim, psikolojik dayanıklılıktaki varyansın %3,3'ünü tek başına açıklamaktadır. Bu açıklama oranı içsel yönelime kıyasla daha sınırlı olsa da dışsal dinî yönelimin bireylerin karşılaştıkları zorluklar karşısında sergiledikleri direnç kapasitesinde rol oynadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, dışsal dinî yönelim düzeyi yüksek olan bireylerin psikolojik dayanıklılık seviyelerinin de artış gösterdiği belirlenmiştir. Ancak, analiz sonucunda değişkenler arasında saptanan pozitif yönlü ilişki, hipotezde öngörülen negatif yön beklentisiyle çelişmektedir. Bu bağlamda, "(H12) Dışsal dinî yönelim psikolojik dayanıklılığı negatif yönde yordamaktadır" hipotezi desteklenmemiştir. Bu bulgu, dinî yaşantının araçsal boyutunun da bireye sosyal destek veya aidiyet hissi sağlayarak psikolojik dayanıklılığa dolaylı ama olumlu bir katkı sunabileceğini işaret etmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde, içsel dinî yönelim ile cesaret arasında da anlamlı ve pozitif yönde bir regresyon ilişkisi bulunduğu görülmektedir (F=24,163; p<,001). Analiz sonuçları dinî yönelimin cesaret üzerinde pozitif yönde etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır

($\beta=,206$). Düzeltilmiş ΔR^2 değerine göre dinî yönelim, cesarettteki varyansın %4,1'ini açıklamaktadır. Bu oran sınırlı düzeyde olsa da anlamlıdır ve dinî yönelimin, kişileri risk ve belirsizlik karşısında daha kararlı kılma, değerleri uğruna harekete geçirme yönünde bir katkı sunduğunu göstermektedir. Böylece, “(H13) İçsel dinî yönelim, cesareti pozitif yönde yordamaktadır.” hipotezi desteklenmiş olmaktadır. Bu doğrultuda bulgular, dinî yönelimin kişilere hem manevi hem de ahlaki cesaret kazandıran bir kaynak işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Tablo 4'e göre, dışsal dinî yönelim ile cesaret arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir regresyon ilişkisinin bulunduğu görülmektedir ($F=32,616$; $p<,001$). Analiz sonuçları, dışsal dinî yönelimin cesaret üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır ($\beta=,237$). Düzeltilmiş ΔR^2 değerine göre dışsal dinî yönelim, cesaret değişkenindeki toplam varyansın %5,5'ini açıklamaktadır. Söz konusu etki büyüklüğü sınırlı kalsa da dinî yönelimin dışsal motivasyon kaynaklarının bireyleri zorlu süreçlerde cesur eylemlere sevk eden belirgin bir değişken olduğu saptanmıştır. Ancak, analiz sonucunda elde edilen pozitif yönlü katsayı, hipotezde öngörülen negatif yön beklentisiyle örtüşmemektedir. Bu doğrultuda, “(H14) Dışsal dinî yönelim cesareti negatif yönde yordamaktadır” hipotezi desteklenmemiştir. Bulgular, dışsal dindarlığın cesareti düşürmek yerine, beklenen aksine olumlu yönde teşvik eden bir mekanizma işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

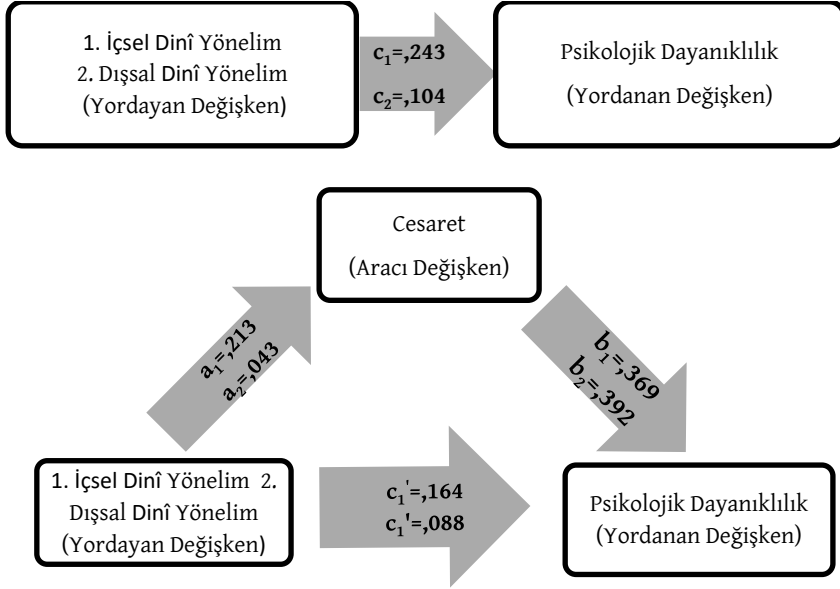
Son olarak cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiye bakıldığında oldukça güçlü ve anlamlı bir regresyon ilişkisi gözlenmiştir ($F=131,869$; $p<,001$). Bulgular, cesaretin psikolojik dayanıklılığı yüksek düzeyde yordadığını göstermektedir ($\beta=,441$). Düzeltilmiş ΔR^2 değerine göre cesaret, psikolojik dayanıklılıktaki varyansın %19,3'ünü açıklamaktadır. Bu oran, cesaretin psikolojik dayanıklılığın güçlü bir belirleyicisi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre cesaretin, kişilerin zorluklarla başa çıkma kapasitelerini artırdığı, bilişsel esneklik ve problem çözme becerilerini güçlendirdiği ve engeller karşısında sebat etmelerini sağladığı söylenebilir. Bu sonuç doğrultusunda “(H15) Cesaret, psikolojik dayanıklılığı yordamaktadır.” hipotezi doğrulanmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, regresyon analizleri dinî yönelim ve cesaretin psikolojik dayanıklılık üzerinde anlamlı katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır. Dinî yönelim, hem doğrudan psikolojik dayanıklılığı hem de cesaret aracılığıyla kişilerin zorluklara karşı koyma kapasitelerini desteklemekte; cesaret ise psikolojik dayanıklılığın en güçlü yordayıcılarından biri olarak öne çıkmaktadır.

2.4. Cesaretin Dinî Yönelim ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisindeki Aracı Rolüne Dair Bulgular

Aracı değişken analizi, iki değişken arasındaki doğrudan ilişkinin ötesine geçerek bu ilişkiye aracılık eden üçüncü bir değişkenin etkisini inceleyen bir yöntemdir. Temel amaç, bağımsız değişkenin (X) bağımlı değişken (Y) üzerindeki etkisinin doğrudan mı yoksa bir aracı değişken (M) üzerinden dolaylı mı gerçekleştiğini nedensellikte ortaya koymaktır (İslamoğlu-Alnıaçık, 2014, 188; Ayten, 2022, 96). Bir değişkenin aracı olabilmesi için üç temel istatistiksel şartın sağlanması gerekir: (1) X ile Y arasında anlamlı bir regresyon ilişkisi

bulunmalıdır; (2) X, M üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmalıdır; (3) M, Y üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmalıdır. Bu üç koşul, X'in Y üzerindeki etkisinin M aracılığıyla dolaylı biçimde gerçekleştiğini göstermektedir (Gürbüz-Şahin, 2018, 241). SPSS ortamında bu analizlerin daha işlevsel biçimde yürütülmesi amacıyla Process Macro adını verdiği bir eklenti geliştiren Hayes (2013), aracı (mediation) ve düzenleyici (moderation) değişken analizlerini kolaylaştırmıştır ve istatistiksel gücü artırmıştır.

Şekil 2: Aracı Değişken Analizi Sonuçları

Dinî Yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi ele alan aracı değişken modeline bakıldığında cesaretin aracı değişken olabilmesi için regresyon katsayısının belirli oranda ilişkili olması şarttır. Hayes'in SPSS için geliştirmiş olduğu Process Macro Bootstrap programına göre regresyon katsayılarının değişkenler arasında ilişkili çıkması gerekmektedir. Yukarıdaki modele göre dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında regresyon katsayısı, dinî yönelim ile cesaret ve cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasındaki regresyon katsayısı ilişkili çıkmıştır. Bu sonuç, cesaretin, dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık arasında aracı değişken olarak kullanılabilme olanağını sağlamıştır ($a_1 \Rightarrow \beta = ,213$; $b_1 \Rightarrow \beta = ,369$; $c_1' \Rightarrow \beta = ,164$ $p < ,000$).

Aracı değişken olan cesaretin anlamlılık ve etkisine SPSS Process'te, dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki dolaylı etkisi analizine bakılması gerekmektedir. SPSS Process bootstrap analizinde istatistiksel olarak anlamlılık BootLLCI ve BootULCI etkilerinden anlaşılmaktadır. Bir aracı değişkenin anlamlı olabilmesi için iki değer de aynı yönde olması gerekmektedir (Hayes, 2013). Yapılan analize göre cesaret erdeminin, dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık ilişkisinde aracı değişken olarak kullanılabilme ifade edilebilir (Effect=,0788; BootSE=,0196;%95 GA[BootLLCI=,0414; BootULCI=,1184]).

Bootstrap değerine göre cesaretin, aracı değişken olarak pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkisi tespit edilmiştir. Buna göre dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık ilişkisi arasında cesaretin aracı değişken etkisi ,078'dir. Kurulan bu modelin geneline bakıldığında, içsel dinî yönelim ve cesaret değişkenlerinin birlikte psikolojik dayanıklılıktaki toplam varyansın %22,3'ünü açıkladığı ($R^2 = ,223$) görülmektedir. Cesaret aracı değişken olarak, bu ilişkide belirli miktarda etki ettiği araştırmamız sonucunda bulgulanmıştır. Bununla birlikte cesaret değişkeni modele dahil edildiğinde dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi anlamsızlaşmadığı için cesaret bu modelde kısmi aracı değişken olarak rol almaktadır ($c_1' = ,164$ $p = 0,000$). Bu sonuçlar, “(H16) Cesaret, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır.” hipotezinin desteklendiğini ortaya koymaktadır.

Dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisinde cesaretin aracı rolüne ilişkin kurulan aracı değişken modeli incelendiğinde, dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki toplam etki katsayısının anlamlı olduğu görülmektedir ($c_2 \Rightarrow \beta = ,104$; $p < ,001$). Aynı şekilde, cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasındaki yol katsayısı da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($b_2 \Rightarrow \beta = ,392$; $p < ,001$). Ancak, dışsal dinî yönelim ile cesaret arasındaki regresyon katsayısının ($a_2 \Rightarrow \beta = ,043$; $p = ,102$) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

Hayes (2013) uyarınca, bir aracı değişkenin anlamlı olabilmesi için %95 güven aralığı değerlerinin (BootLLCI ve BootULCI) aynı yönde olması gerekmektedir. Yapılan analize göre cesaret erdeminin, dışsal dinî yönelim ve psikolojik dayanıklılık ilişkisinde aracı değişken olarak kullanılamayacağı ifade edilebilir (Effect = ,0169; BootSE = ,0104; %95 GA [BootLLCI = -,0032; BootULCI = ,0377]). Bootstrap güven aralığı değerleri farklı yönde olduğu için cesaretin dolaylı etkisi istatistiksel olarak anlamsızdır. Kurulan bu modelin geneline bakıldığında, dışsal dinî yönelim ve cesaret değişkenlerinin birlikte psikolojik dayanıklılıktaki toplam varyansın %21,9'unu açıkladığı ($R^2 = ,218$) görülmektedir. Cesaret değişkeni modele dahil edildiğinde dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki doğrudan etkisi anlamlılığını korumaya devam etmiştir ($c_2' \Rightarrow \beta = ,0880$; $p = ,000$). Ancak aracılık etkisi anlamlı çıkmadığı için cesaret bu modelde aracı bir rol üstlenmemektedir. Bu sonuçlar, “(H17) Cesaret, dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide aracı rol oynamamaktadır” hipotezinin doğrulandığını ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmamızda elde edilen bulgular, cesaretin demografik değişkenlerle ilişkisini anlamak açısından önemli veriler ortaya koymaktadır. İlk olarak cinsiyet değişkeni bakımından bulgularımız, erkek ve kadın katılımcıların cesaret düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir. Bu sonuç, bazı araştırmalarda kadınların daha cesur bulunduğunu (Yalçındağ, 2009, 105), bazı araştırmalarda ise erkeklerin daha cesur çıktığını (Köksal vd., 2022, 33) ortaya koyan çalışmalarla çelişmektedir. Howard - Fox'un (2020, 7) ulaştığı gibi herhangi bir ilişki tespit edilememesi, aslında cesaretin salt biyolojik

cinsiyetten ziyade kültürel normlar, sosyal roller ve bireysel deneyimlerden etkilendiğini düşündürmektedir. Kimi kültürlerde erkeklerin cesur davranışları toplumsal olarak daha fazla ödüllendirilirken, kadınların cesur davranışları görmezden gelinebilir veya eleştirilebilir. Buna karşın farklı kültürel bağlamlarda kadınların da cesur davranışları desteklenebilmekte, hatta cesaret kavramı daha eşitlikçi bir şekilde toplumsallaşabilmektedir. Dolayısıyla cesaretin “eril” veya “dişil” bir özellikten ziyade, toplumsal cinsiyet normlarıyla biçimlenen, durumsal ve bağlamsal bir erdem olduğunu söylemek mümkündür (Kinsella vd., 2017, 11).

Yaş değişkenine bakıldığında, araştırmamızdaki 27–50 yaş grubundaki katılımcıların 18–26 yaş grubuna kıyasla daha yüksek cesaret puanlarına sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu, literatürdeki cesaret ve yaşam deneyimi ilişkisini vurgulayan çalışmalarla paralellik göstermektedir (Baynal-Taşçı Yıldırım, 2020, 119). Yaş ilerledikçe insanın hayata dair daha fazla deneyim kazanması, riskleri daha gerçekçi değerlendirmesi ve sorunlarla başa çıkmada daha kararlı adımlar atabilmesi, cesaretin de artmasına yol açmaktadır. Deneyim, kişinin belirsizlik karşısında daha sakin ve rasyonel kararlar verebilmesini sağlar ve bu durum cesur davranışların daha dengeli bir şekilde ortaya çıkmasına katkıda bulunur.

Medeni durum değişkenine ilişkin bulgularımız da dikkate değerdir. Evli katılımcıların cesaret düzeylerinin bekar katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç, evliliğin kişiye sunduğu sosyal destek, aidiyet ve güven duygusuyla açıklanabilir. Araştırmalar, evlilerin daha iyimser ve umutlu bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir (Kocaman, 2019, 31; Sivri, 2019, 92). Bu iyimserlik, olumsuz yaşam olayları karşısında kişinin daha güçlü ve cesur davranmasını kolaylaştırabilir. Ayrıca evliliğin sağladığı sosyal destek ağları (eş, aile, yakın çevre), kişinin kendini yalnız hissetmeden risk alabilmesini ve zorluklarla daha kararlı bir şekilde mücadele etmesini mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan bekarların aile sorumluluğunun görece evlilere göre daha az olmasına, bireysel hareket edebilme alanında kültürel sosyal ve maddi sınırlılığın daha dar olmasına karşın evlilere göre daha az cesur olmaları da düşündürücüdür. Günlük hayattan yapılan gözlemlere bakıldığında hayatın düzeni konusundaki belirsizlik kimi zaman kişilerde zorluk oluşturabilmektedir. Cesaret etme; risk alma, beklentiler, hayatın rasyonel işleyişi içinde azalabilmektedir.

Eğitim durumu açısından bulgularımız, literatürde sıkça vurgulanan “eğitim düzeyi yükseldikçe cesaret de artar” yönündeki sonuçlarla (Tkachenko vd., 2020, 907; Üzbe Atalay, 2020, 85; Kilmann vd., 2010, 21) tam örtüşmemektedir. Çalışmamızda lise mezunlarının cesaret puanlarının en yüksek, lisansüstü katılımcıların ise en düşük olduğu görülmüş ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum, örnekleme eğitim gruplarının sayıca dengesiz dağılımından kaynaklanabileceği gibi, eğitim düzeyinin tek başına cesaret üzerinde belirleyici olmayabileceğini de düşündürmektedir. Eğitim, kişilere bilgi ve beceri kazandırarak özgüvenlerini artırsa da cesaret davranışının ortaya çıkmasında kişisel inançlar, toplumsal değerler ve deneyimler de en az eğitim kadar etkili olabilmektedir.

Ekonomik gelir değişkenine yönelik bulgular da dikkat çekicidir. Ortalama puanlar incelendiğinde gelir düzeyi yükseldikçe cesaretin de arttığı görüldü de bu fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Literatürde gelir düzeyinin risk alma ve cesur davranışları artırdığına dair bulgular bulunmaktadır (Bockorny-Youssef Morgan, 2019, 4). Ancak bizim çalışmamızda bu ilişkinin anlamlı çıkmaması, örneklemin gelir gruplarındaki dağılım dengesizliği veya kişilerin ekonomik durumlarını öznel olarak algılama biçimleriyle ilgili olabilir. Ayrıca gelir düzeyi, cesaretin yalnızca bir boyutunu etkileyebilir. Kişinin içsel kaynakları, sosyal destekleri ve kültürel değerleri de bu ilişkiyi şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırmamızın bulguları, cesaretin demografik değişkenlerden bağımsız düşünülmemeyeceğini ancak bu değişkenlerin cesareti doğrudan belirleyen faktörler olmaktan çok, kültürel, toplumsal ve bireysel bağlarla birlikte anlam kazandığını göstermektedir. Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim ve ekonomik gelir gibi faktörler cesareti şekillendirirse de cesaretin özünde kişisel değerler, inançlar ve yaşam deneyimleriyle yoğunlaşmış çok boyutlu bir erdem olduğu söylenebilir.

Araştırma bulguları, içsel dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir ($r=,257$; $p<,001$). Bu doğrultuda içsel dinî yönelim arttıkça kişilerin zorlu yaşam olayları karşısında daha dirençli hâle geldiğini söylemek mümkündür. Bu bulgu, literatürdeki pek çok çalışmayla uyumludur (Erdoğan, 2014; Batan, 2016; Yıldız Türker, 2018; Uysal vd., 2017; İnce, 2019). Nitekim dindarlığın kişiye umut, sabır ve iyimserlik aşılayarak olumsuz yaşam olaylarını göğüslemede önemli bir psikolojik kaynak olduğu literatürde ifade edilmektedir (Öztürk, 2013, 23; Doğan, 2016, 108; Kandemir, 2022, 94).

Dindarlığın kişiye aidiyet duygusu kazandırarak sosyal destek sağlaması, psikolojik dayanıklılığın gelişiminde de kritik bir rol üstlenmektedir (Batan, 2016, 156). Bununla birlikte, ilişki düzeyinin yüksek değil orta seviyede kalması dikkate değerdir. Bu durum, psikolojik dayanıklılığın yalnızca dindarlığa bağlı olmadığı, kişilik özellikleri, çevresel faktörler, sosyal destek ve yaşam deneyimleri gibi başka değişkenlerden de etkilendiğini göstermektedir. Özellikle kişinin dinî yönelim biçimi, bu noktada belirleyici olabilir. İçsel dinî yönelime sahip kişiler, inançlarını içtenlikle benimsedikleri için zorluklarla başa çıkarken dinî değerlerden güç alabilirler. Buna karşılık dışsal dinî yönelime sahip kişiler, inançlarını daha çok sosyal beklentiler veya ailevi baskılar nedeniyle sürdürdüklerinden bu değerler kriz anlarında yeterli bir başa çıkma kaynağı olmayabilir.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri, dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin beklenenin aksine pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmasıdır ($r=,186$; $p<,001$). Bu doğrultuda, “*Dışsal dinî yönelim psikolojik dayanıklılıkla negatif yönde ilişkilidir*” şeklinde kurgulanan H7 hipotezi doğrulanmamıştır. Hipotezin negatif yönde kurulmasının temel dayanağı, Allport ve Ross’un (1967) dışsal dinî yönelimi; dinî, statü, güvenlik ve sosyal kabul gibi amaçlara hizmet eden araçsal bir yapı olarak tanımlayan klasik kuramsal yaklaşımıdır. Literatürde dışsal yönelim, genellikle düşük

psikolojik iyi oluş, yüksek kaygı ve savunmacı kişilik özellikleriyle ilişkilendirildiğinden, psikolojik dayanıklılıkla negatif ilişki göstermesi beklenmiştir (Ryan vd., 1993; Baker-Gorsuch,1982; Yapıcı, 2007, Kurnaz-Şentürk, 2023). Buna karşın elde edilen pozitif yönlü bulgu, ilişkinin örneklem ve kültürel bağlam özelinde farklılaştığını göstermektedir. Dışsal dinî yönelim, sosyalleşme ve aidiyet motivasyonlarını içermekte; Türkiye gibi kolektivist kültürlerde dinî pratikler güçlü sosyal etkileşim ve destek ağları oluşturmaktadır. Motivasyon kaynağı dışsal olsa dahi, bu sosyal destek mekanizmaları bireyi yalnızlıktan koruyarak psikolojik dayanıklılığı artırabilmektedir. Ayrıca İslam kültüründe cemaate katılım ve dinî görünürlük, toplumsal uyumun bir parçası olup, dışsal yönelim örneklem grubunda tamamen çıkarıcı bir tutumdan ziyade normlara uyum ve aidiyet arayışıyla ilişkili görünmektedir. Aidiyet duygusu ise psikolojik sağlamlığı besleyen temel unsurlardan biridir.

Öte yandan, içsel ve dışsal dinî yönelimler arasında da pozitif bir ilişki bulunması ($r=,255$), katılımcıların dindarlık biçimlerinin keskin sınırlarla ayrışmadığını; dinin hem içsel anlam ve huzur hem de sosyal fayda boyutlarını birlikte barındıran bir yaşam tarzı olarak deneyimlendiğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılıkla pozitif ilişkisi, motivasyonun kaynağı ne olursa olsun, dinin sunduğu sosyal ağlar ve aidiyet hissinin bireyi stres faktörlerine karşı koruyucu bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, korelasyon katsayısının içsel yönetime kıyasla daha düşük olması ($r=,186$), dışsal motivasyonların psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisinin içsel inanç kadar güçlü ve merkezi olmadığını göstermektedir.

Araştırmamızda dışsal yönelimin cesaret ile anlamlı ilişki göstermemesi de bu yorumu desteklemektedir ($r=,065$; $p>,005$)

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu, içsel dinî yönelim ile cesaret arasındaki pozitif yönlü ilişkidir ($r=,255$; $p<,001$). Bulgular, dindarlığın kişiyi risk ve belirsizlik karşısında daha kararlı davranmaya ve cesur adımlar atmaya sevk ettiğini düşündürmektedir. Literatürde bu bulguyu doğrudan destekleyen ampirik çalışmaların olmaması dikkat çekmektedir. Ancak konuyla ilişkili olarak öne çıkan manevi cesaret (spiritual courage) kavramı, cesaret ile dinî yönelim arasındaki bağı açıklamaktadır. Manevi cesaret, kişinin inanç ve değerlerine dayanarak doğru ve gerekli olanı yapma kararlılığıdır (Kilmann vd., 2010, 18). Bu tür cesaret, kişinin içsel gücü ve inancından aldığı destekle karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelmesine imkân tanımaktadır. Manevi cesaret, kişiyi yüce ideallere yönelten, sürekli çaba göstermeye teşvik eden ve topluma fayda sağlamaya sevk eden bir içsel güç olarak değerlendirilmektedir (Xolbekova - Tajibayev, 2021, 539). Bu kavram, kişinin dinî yöneliminden aldığı güçle karşılaştığı zorluklarda cesur davranışlar sergilemesini açıklamaktadır. Dolayısıyla araştırmamız, literatüre özgün bir katkı sunarak dindarlığın cesaret erdemine ilişkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın dokuzuncu hipotezi (H9) olan "*Dışsal dinî yönelim cesaretle negatif yönde ilişkilidir*" öngörüsü, analiz sonuçları neticesinde doğrulanmamıştır. Elde edilen bulgular, dışsal dinî yönelim ile cesaret arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin

bulunmadığını ve katsayının oldukça düşük bir düzeyde kaldığını göstermektedir ($r=,065$). Teorik beklenti; dinî sosyal statü, güvenlik veya kabul görme aracı olarak kullanan dışsal yönelimli bireylerin, risk almayı ve belirsizlikle yüzleşmeyi gerektiren cesaret erdeminden uzak kalacağı yönündeydi. Çünkü dışsal dinî yönelim, özü itibarıyla konforu ve uyumu önceleyen pragmatik bir tutumdur. Ancak analiz sonucu, dışsal dindarlığın cesaret üzerinde negatif bir engelleyici olmadığını, daha ziyade etkisiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, cesaretin doğasıyla açıklanabilir; cesaret, içselleştirilmiş değerlerden ve derin bir inançtan beslenen bir erdemdir (Peterson-Seligman, 2004). Dışsal motivasyonlar (el alem ne der kaygısı veya sosyal uyum) kişiye cesaret verecek manevi derinliği sağlayamamakta, ancak kişiyi korkaklığa da sürüklememektedir.

Korelasyon analizinde en güçlü ilişki cesaret ile psikolojik dayanıklılık arasında bulunmuştur ($r=,418$; $p<,001$). Orta düzeydeki bu güçlü bağ, cesaretin kişinin yaşam karşısındaki direnç kapasitesini destekleyen önemli bir kişilik özelliği olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde de cesaretin psikolojik dayanıklılıkla ilişkili olduğu ve kişiye zorlu yaşam olayları karşısında umut, iyimserlik ve esneklik kazandırdığı ifade edilmektedir (Maddi, 2004; Bockorny-Youssef Morgan, 2019; Üzbe Atalay, 2019; Smith - Gray, 2009; Ergüner Tekinalp, 2015). Cesaretin psikolojik dayanıklılıkla uyumlu bulunmadığı bazı araştırmalar (Maddi, 2004; Snyder - Lopez, 2005) ise cesareti korku temelli tanımlamalarıyla dikkat çekmektedir. Bu durum, cesaretin nasıl kavramsallaştırıldığının araştırma sonuçlarını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Çalışmamızda cesaret, pozitif psikoloji yaklaşımına uygun biçimde bir karakter gücü olarak ele alındığından, psikolojik dayanıklılıkla uyumlu ve destekleyici bir ilişki saptanmıştır. Genel olarak korelasyon bulguları, dinî yönelim, cesaret ve psikolojik dayanıklılık arasında pozitif ilişkilerin bulunduğunu ve bu üç değişkenin insanın yaşam zorlukları karşısında koruyucu faktörler olarak birlikte işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Regresyon analizleri, içsel dinî yönelimin psikolojik dayanıklılığı anlamlı düzeyde yordadığını göstermektedir ($\beta=,257$; $p<,001$). Bu durumda içsel dinî yönelim, psikolojik dayanıklılıktaki varyansın %6.4'ünü açıklamaktadır. Oran yüksek olmamakla birlikte, dindarlığın kişilerin stresli yaşam olaylarında dayanıklılıklarını artıran bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç, literatürdeki benzer araştırmalarla (Erdoğan, 2014; Yıldırım - Gürsu, 2021) paralellik göstermektedir. Regresyon bulgularına göre içsel dinî yönelim, cesaret erdemini de anlamlı düzeyde yordamaktadır ($\beta =,206$; $p<,001$). Açıklanan varyans %4.1 gibi sınırlı bir oranda kalsa da dindarlığın cesaret üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu bulgu, literatürde doğrudan incelenmemiş bir ilişkiye işaret etmesi açısından önemlidir. Konuyla ilgili kavramsal çerçeve, “manevi cesaret” ve “ahlaki cesaret” kavramlarıyla desteklenebilir. Manevi cesaret, kişinin inançlarından güç alarak doğru ve gerekli davranışlarda bulunmasıdır (Kilmann vd., 2010, 20). Ahlaki cesaret ise insanın dinî değerlerden beslenerek toplumsal adaletsizliklere karşı risk alarak müdahale etmesidir (Kaya-Aydın, 2011, 18). Her iki kavram da çalışmamızda ortaya çıkan dinî yönelim ve cesaret ilişkisini açıklamaktadır.

Çalışmanın en dikkat çekici bulgularından biri, cesaretin psikolojik dayanıklılığı güçlü biçimde yordamasıdır ($\beta=,441$; $p<,001$). Açıklanan varyans %19.3 düzeyindedir. Bu bulgu, cesaretin kişilerin zorluklar karşısında direnç geliştirmesinde merkezi bir kişilik özelliği olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde cesaretin psikolojik dayanıklılığı güçlendirdiğini, kişiye olumsuz olayları anlamlandırma, kontrol etme ve onlara meydan okuma kapasitesi kazandırdığını vurgulayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Maddi, 2006, 167; Üzbe Atalay, 2019, 46). Cesaret, psikolojik dayanıklılığın alt boyutları olan “kendini adama, kontrol ve meydan okuma” ile doğrudan ilişkilidir (Cuff, 1983, 87). Bu açıdan, cesaret kişinin sadece stresle başa çıkma gücünü artırmakla kalmaz; aynı zamanda travma sonrası büyümeyi mümkün kılarak gelişimsel bir işlev de üstlenir (Maddi, 2004, 10; Woodard, 2004, 176; Woodard - Pury, 2007, 137).

Bu çalışmada elde edilen aracılık analizi bulguları, içsel dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisinde cesaretin kısmi aracı değişken rolü oynadığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle; dindarlık, kişilerin dayanıklılığını doğrudan artırmakta, ancak bu ilişkinin bir kısmı cesaret üzerinden işlemektedir. Bu sonuç, dindarlığın kişiye anlam, umut ve sabır kazandırmasının yanında, bu anlamın davranışa dönüştürücü bir karakter gücü olan cesarete aracılık ederek psikolojik dayanıklılığı pekiştirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla insanlar sadece inançlarından manevi teselli elde etmekle kalmamakta, aynı zamanda bu inançlardan aldıkları güçle risk ve belirsizlik karşısında kararlı ve cesur davranışlar sergileyerek zorluklara karşı daha dirençli hale gelmektedirler. Bu doğrultuda, çalışmamızda ortaya çıkan dolaylı etki, dindarlığın yalnızca bilişsel veya duygusal bir destek değil, aynı zamanda davranışsal cesaretin tetikleyicisi olduğunu göstermektedir. Modelin toplam varyansın %22,3'ünü açıklıyor olması ($R^2=,223$), içsel dindarlığın bireyi sadece teselli ederek değil, onu bir karakter gücü olan cesaret ile donatarak dayanıklı kıldığını kanıtlamaktadır. Bireyin inancını içselleştirmesi, zorlu yaşam olayları karşısında pes etmek yerine cesurca durabilmesini sağlamakta; bu cesaret ise nihayetinde psikolojik sağlamlığa aracılık etmektedir.

Araştırmanın bir diğer dikkat çekici bulgusu, içsel dinî yönelimin aksine, dışsal dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkide cesaretin aracı bir rol üstlenmemesidir. Bu bağlamda H17 hipotezi desteklenmiştir. Her ne kadar dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerinde anlamlı ve pozitif bir toplam etkiye sahip olduğu görülse de bu etkinin cesaret erdemi üzerinden dolaylı biçimde değil, doğrudan gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu bulgu, Allport (1967)'un dışsal dinî yönelimi dinin içsel bir amaçtan ziyade sosyal kabul, güvenlik ve rahatlık gibi seküler kazanımlara hizmet eden araçsal bir yapı olarak tanımlayan kuramsal çerçevesiyle tutarlı biçimde yorumlanabilir. Nitekim cesaret, doğası gereği risk almayı, belirsizlikle yüzleşmeyi ve konfor alanından çıkmayı gerektiren bir karakter gücü iken; dışsal dinî yönelimin cesareti anlamlı biçimde yordamaması, bu dindarlık biçiminin erdem temelli bir içsel dönüşüm oluşturmakta sınırlı kaldığını göstermektedir. Buna karşılık, dışsal dinî yönelimin psikolojik dayanıklılık üzerindeki doğrudan etkisinin anlamlı kalması, bu ilişkinin cesaret gibi içsel bir

mekanizmadan ziyade, dinin sunduğu sosyal destek ağları, grup aidiyeti ve düzenli pratikler gibi dışsal ve koruyucu faktörler aracılığıyla kurulduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla dışsal dinî yönelim, bireyi zorluklar karşısında yıkılmaktan koruyan bir işlev görebilmekte; ancak bu dayanıklılık, risk almayı ve bedel ödemeyi içeren cesaret erdemi üzerinden değil, daha çok güvenlik ve uyum ihtiyacını karşılayan stratejik mekanizmalar yoluyla inşa edilmektedir. Bu sonuçlar, psikolojik dayanıklılığın farklı dindarlık biçimlerinde aynı psikolojik süreçlerle gelişmediğini ortaya koymakta ve din psikolojisi literatüründe erdem temelli psikolojik dayanıklılık ile stratejik ve sosyal temelli psikolojik dayanıklılık ayrımının kuramsal önemini vurgulamaktadır.

Cesaretin aracılık rolü, aynı zamanda psikolojik dayanıklılık literatüründeki güçlü kanıtlarla da desteklenmektedir. Psikolojik dayanıklılık, insanın stresli yaşam olaylarıyla başa çıkma kapasitesi olarak tanımlanmakta cesaretin bu kapasitenin en önemli belirleyicilerinden biri olduğu vurgulanmaktadır (Kobasa, 1979, 5). Nitekim cesaret, kişinin karşılaştığı olumsuzlukları hayatın olağan bir parçası olarak görmesini, kontrol duygusunu korumasını ve bu zorluklara meydan okumasını sağlayarak dayanıklılığı beslemektedir (Cuff, 1983, 87). Bu bağlamda, çalışmamızda cesaretin dinî yönelim ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiye aracılık etmesi, teorik olarak beklenen bir sonuçtur. Ayrıca literatürde dindarlığın doğrudan psikolojik dayanıklılığı desteklediğine dair bulgular ile çalışmamızın bulguları örtüşmektedir. Ancak aracı yolun da anlamlı bulunması, psikolojik dayanıklılığın oluşumunda ikili bir mekanizmanın çalıştığını göstermektedir. Bu mekanizmalar şu şekildedir: (i) İnançların doğrudan umut ve sabır kazandırması, (ii) Bu inançların cesareti güçlendirerek kişinin aktif başa çıkma stratejilerini devreye sokması.

Sonuç olarak, aracılık analizine ilişkin bulgular, literatürdeki “dinî yönelim–cesaret–psikolojik dayanıklılık” ilişkisine dair kuramsal yaklaşımları ampirik olarak desteklemiştir. Bu sonuç, dinî yönelimin yalnızca pasif bir teselli unsuru değil, aynı zamanda cesareti besleyen ve dayanıklılığı davranışsal düzeyde güçlendiren dinamik bir kaynak olduğunu göstermektedir. Böylece insanlar inançlarından aldıkları güçle hem psikolojik olarak dirençli kalmakta hem de cesaret aracılığıyla karşılaştıkları zorluklara aktif biçimde meydan okuyabilmektedir.

Kaynakça | References

- Adler, Alfred. "Individual Psychology". *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 22/2 (1927), 116-122. <https://doi.org/10.1037/h0072190>
- Allport, Gordon Willard - Ross, James Michael. "Personal religious orientation and prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443. <https://doi.org/10.1037/h0021212>
- Al-Zyoud, Mohammad Fahmi - Mert, İbrahim Sani. "Does Employees' Psychological Capital Buffer the Negative Effects of Incivility?". *EuroMed Journal of Business* 14/3 (2019), 239-250. <https://doi.org/10.1108/EMJB-03-2018-0021>
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.
- Atkinson, Richard Chatham. vd. *Psikolojiye Giriş*. çev. Yavuz Alagon. İstanbul: Arkadaş Yayınları, 14. Basım, 2019.
- Ayhan, Hatice. *Dinî Tutumun Adalet Duyarlılık, Ahlakî Yüreklilik ve Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ayten, Ali. *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2022.
- Ayten, Ali vd. "Dinî Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 45-79.
- Baker, Mark - Gorsuch, Richard. "Trait Anxiety and Intrinsic-Extrinsic Religiousness". *Journal for the Scientific Study of Religion* 21/2 (1982), 119-122. <https://doi.org/10.2307/1385497>
- Bal, Hüseyin. *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, 2001.
- Bandura, Albert. *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977.
- Batan, Sabriye Nazlı. *Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Dinî Başa Çıkmanın Yaşam Doyumuna Etkileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Baynal, Fatma - Taşçı Yıldırım, Emine. "Cesaret Erdemi Bağlamında İslam Ahlak Felsefesi ile Psikoloji Arasında Mukayeseli Bir Değerlendirme". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35/1 (2020), 137-175. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.706065>
- Bentler, Peter Martin. - Chou, Chih Ping. "Practical Issues in Structural Modeling". *Sociological Methods & Research* 16/1 (1987), 78-117. <https://doi.org/10.1177/0049124187016001>.
- Bettner, Betty Lou. *Raising Kids Who Can: Use Good Judgment, Assume Responsibility, Communicate Effectively, Respect Self & Others, Cooperate, Develop Self-Esteem, and Enjoy Life*. Newton Centre, MA: Connexions Press, 1996.

- Bettner, Betty. Lou. - Lew, Amy. *Raising Kids Who Can*. Newton Centre, MA: Connexions Press, 1995.
- Bierhoff, Hans-Werner. "Just World, Social Responsibility, and Helping Behavior". *The Justice Motive in Everyday Life*. ed. Michael Ross - Dale T. Miller. 189-203. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511499975.011>
- Bockorny, Kristi - Youssef-Morgan, Carolyn M. "Entrepreneurs' Courage, Psychological Capital, and Life Satisfaction". *Frontiers in Psychology* 10 (2019), 789. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00789>
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Yayınları, 2012.
- Creswell, John Ward. *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. Demir Selçuk Beşir. Ankara: Eğiten Kitap, 2017.
- Cuff, William Thomas. *The Experience of Courage and the Characteristics of Courageous People*. Minneapolis, MN: University of Minnesota, Doktora Tezi, 1983.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 37. Basım, 2018.
- Çağrı, Mustafa. *İslam Düşüncesinde Ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları, 2013.
- Çağrı, Mustafa. "Şecaat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt/402-403. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Dinkmeyer, Don Charles. - Dreikurs, Rudolf. *Encouraging Children to Learn*. Philadelphia, PA: Brunner-Routledge, 2000.
- Doğan, Mebrure. *Sabır Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Doğan, Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yeni Şafak, 1996.
- Düzgüner, Sevede. "Dinî Psikoloji ve İslam Psikolojisi Bağlamında Din Psikolojisini Yeniden Düşünmek". *İslâmî İlimler Dergisi* 12/3 (2012), 133-163.
- Eisenberg, Nancy vd. "Prosocial Development". *Handbook of Child Psychology*. ed. William Damon - Richard M. Lerner. 11-47. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2007. <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0311>
- Ercan, Nilüfer. *The Predictors of Attitudes Toward Physical Wife Abuse: Ambivalent Sexism, System Justification and Religious Orientation*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Erdoğan, Emine. *Tanrı Algısı, Dinî Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Eren, Şadi. "Kur'an Işığında Millî ve Manevî Bir Değer: Cesaret". *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 85-99.
- Ergüner Tekinalp, Bengü. "Cesaretlendirme". *Eğitimde Pozitif Psikoloji Uygulamaları*. Ed. Bengü Egüner Tekinalp-Şerife Işık. 253-280. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015.
- Farabi. *İdeal Devlet*. çev. Ahmet Arslan. Ankara: Divan Kitap, 2013.
- Frankl, Viktor Emil. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Selçuk Budak. İstanbul: Okuyan Us, 2017.

- Freud, Sigmund. *Psikanalize Giriş: Psikanaliz Üzerine Yeni Araştırmalar ve Bulgular*. çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Fromm, Erich. *Psikanaliz ve Din*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Gazzâlî. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2002.
- Gürbüz, Sait. - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Basım, 2018.
- Göcen, Gülüşan. *Kavram Atlası/Din Psikolojisi 1*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Harlak, Hacer. vd. "The Development and the Psychometric Investigation of the Muslim Religious Orientation Scale (MROS)". *International Journal of Psychology* 43 (2008), 3-4.
- Hausler, Melanie vd. "Associations Between the Application of Signature Character Strengths, Health and Well-Being of Health Professionals". *Frontiers in Psychology* 8 (Temmuz 2017), 1307. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01307>
- Hayes, Andrew Francis. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis*. New York, NY: Guilford Press, 2013.
- Howard, Matt C. - Fox, Faith Renee. "Does Gender Have a Significant Relationship with Social Courage? Test of Dual Sequentially Mediated Pathways". *Personality and Individual Differences* 159 (Haziran 2020), 109904. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109904>
- Işık, Şerife. "Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *The Journal of Happiness & Well-Being* 4/2 (2016), 165-182.
- İbn Miskeveyh. *Ahlak Eğitimi (Tehzîbü'l-Ahlâk)*. çev. Abdulkadir Şener vd. İstanbul: Büyüyenay, 2017.
- İbn Sînâ. *Mutluluk ve İnsan Nefsinin Cevher Olduğuna İlişkin On Delil*. çev. Fatih Toktaş. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Basım, 2011.
- İnce, Numan. *Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Burdur Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- İslamoğlu, Ahmet Hamdi - Alnaçık, Ümit. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 4. Basım, 2014.
- Jiang, Xinyan. "Confucius's View of Courage: Confucius's View of Courage". *Journal of Chinese Philosophy* 39/1 (Mart 2012), 44-59. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6253.2012.01701.x>
- Jung, Carl Gustav. *Analitik Psikoloji*. çev. Erdem Güngör. İstanbul: Payel Yayınları, 2006.
- Kabakçı, Ömer Faruk. *Karakter Güçleri Açısından Pozitif Gençlik Gelişiminin İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Kalaycı, Şeref. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006.
- Kandemir, Fatih. "Dindarlık ve Umut İlişkisinin Ruh Sağlığı Bağlamında İncelenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2022), 541-558. <https://doi.org/10.33931/dergiabant.1149795>
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

- Kaya, Mevlüt - Aydın, Cüneyt. "Üniversite Öğrencilerinin Dinî İnanç ile Ahlakî Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2011), 15-42. <https://doi.org/10.17120/omuifd.62144>.
- Kıncal, Remzi Yaşar. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2020.
- Kırış, Şemsettin. "Sünnet Perspektifinden 'Seküler Dindarlık' Üzerine Bazı Düşünceler". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2454-2473. <https://doi.org/10.15869/itobiad.450787>.
- Kilmann, Ralph Howard. vd. "Developing and Validating a Quantitative Measure of Organizational Courage". *Journal of Business and Psychology* 25/1 (Mart 2010), 15-23. <https://doi.org/10.1007/s10869-009-9125-1>
- Kindî, Yakub b. İshak. *Felsefî Risaleler*. çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Klasik, 3. Basım, 2014.
- Kinsella, Elaine vd. "On the Bravery and Courage of Heroes: Considering Gender". *Heroism Science: An Interdisciplinary Journal* 2/1 (2017), 1-14. <https://doi.org/10.26736/hs.2017.01.04>
- Kobasa, Suzanne Clara. "Stressful Life Events, Personality, and Health: An Inquiry into Hardiness". *Journal of Personality and Social Psychology* 37/1 (1979), 1-11. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.1.1>
- Kocaman, Eda Nur. *Bir Grup Yetişkinde Umut ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Koenig, Harold. George. vd. "Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults". *The Journal of Nervous & Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521. <https://doi.org/10.1097/00005053-199809000-00001>
- Köksal, Kemal vd. "İşyeri Sosyal Cesareti ile Örgütsel Adalet İlişkisi: Cinsiyete Göre Çoklu Grup Analizi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 13/30 (30 Aralık 2022), 29-41. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.1136016>
- Kurnaz, Mahmut - Şentürk, Habil. "İlk Yetişkinlik Döneminde Dinî Yönelim ve Mutluluk İlişkisi: Isparta Örnekleme". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 7 (2023), 9-42. <https://doi.org/10.59379/tdpd.1256218>
- Lachman, Vicki D. "Moral Courage: A Virtue in Need of Development?" *Medsurg Nursing* 16/2 (2007), 131-133.
- Lopez, Shane Joseph. vd. "Profiling Courage". *Positive Psychological Assessment: A Handbook of Models and Measures*. 185-198. Washington, DC: American Psychological Association, 2003.
- Maddi, Salvatore Richard. "Hardiness: An Operationalization of Existential Courage". *Journal of Humanistic Psychology* 44 (Temmuz 2004), 279-298. <https://doi.org/10.1177/0022167804266101>
- Maddi, Salvatore Richard. "Hardiness: The Courage to Grow from Stresses". *The Journal of Positive Psychology* 1/3 (Temmuz 2006), 160-168. <https://doi.org/10.1080/17439760600619609>

- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*. çev. Okhan Gündüz İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık, 2011.
- May, Rollo. *Yaratma Cesareti*. çev. Alper Oysal. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Mert, İbrahim Sani. “Cesaret ve Bileşenlerinin Keşfine İlişkin Nitel Bir Araştırma: Eski Bir Erdemin Yeniden Keşfi”. *İş ve İnsan Dergisi* 8/1 (2021), 19-32.
<https://doi.org/10.18394/iid.729238>
- Mert, İbrahim Sani. “Performans Geri Bildirimi Üzerine Keşfedici Bir Araştırma”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 38 (29 Ocak 2020), 133-148.
<https://doi.org/10.30794/pausbed.530344>
- Miller, William Ian. *The Mystery of Courage*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.
- Ocak, Hasan. “Bir Ahlak Felsefesi Problemi Olarak Erdem Kavramına Yüklenen Anlamın İlkçağ’dan Ortaçağ’a Evrimi”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (2011), 79-101.
- Olsthoorn, Peter. “Courage in the Military: Physical and Moral”. *Journal of Military Ethics* 6/4 (Aralık 2007), 270-279. <https://doi.org/10.1080/15027570701755471>
- Öztürk, Eyyüp Ensar. *İyimsenlik ve Dindarlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Park, Nansook vd. “Strengths of Character and Well-Being”. *Journal of Social and Clinical Psychology* 23/5 (Ekim 2004), 603-619. <https://doi.org/10.1521/jscp.23.5.603.50748>
- Peterson, Christopher vd. “Strengths of Character and Posttraumatic Growth”. *Journal of Traumatic Stress* 21/2 (Nisan 2008), 214-217. <https://doi.org/10.1002/jts.20332>
- Peterson, Christopher - Seligman, Martin Elias Peter. *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Plato. *Lysis Yahut Dostluk; Lakhès Yahut Cesaret*. çev.Nurettin Şazi Kösemiha. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001.
- Pury, Cynthia Louise Stevens. - Lopez, Shane Joseph. (ed.). *The Psychology of Courage: Modern Research on an Ancient Virtue*. Washington, DC: American Psychological Association, 2010. <https://doi.org/10.1037/12168-000>
- Râzî, Muhammed b. Zekeriyâ. *Felsefe Risâleleri*. çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.
- Reutter, Kirby Kevin. - Bigatti, Silvia Maria. “Religiosity and Spirituality as Resiliency Resources: Moderation, Mediation, or Moderated Mediation?”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 53/1 (2014), 56-72. <https://doi.org/10.1111/jssr.12081>
- Ryan, Richard - Rigby, Scott - King, Kristi. “Two Types of Religious Internalization and Their Relations to Religious Orientations and Mental Health”. *Journal of Personality and Social Psychology* 65/3 (1993), 586-596. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.65.3.586>
- Saruhan, Müfit Selim. “Erdemlerin Ele Alınışı ve Temellendirilmesi”. *İslam Felsefesi Tarihi* 1.ed. Bayram Ali Çetinkaya. 329-354. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Schultz, Duane Philip. - Schultz, Sydney Ellen. *Modern Psikoloji Tarihi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2020.

- Seligman, Martin Elias Peter. - Csikszentmihalyi, Mihaly. "Positive Psychology: An Introduction". *American Psychologist* 55/1 (2000), 5-14.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Shelp, Earl Edward. "Courage: A Neglected Virtue in the Patient-Physician Relationship". *Social Science & Medicine* 18/4 (Ocak 1984), 351-360.
[https://doi.org/10.1016/0277-9536\(84\)90125-4](https://doi.org/10.1016/0277-9536(84)90125-4)
- Sivri, Fatma Zehra. *Yetişkinlerde Affedicilik, İyimserlik ve Özel Zindelik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Smith, Mark Stratton - Gray, Susan Walton. "The Courage to Challenge: A New Measure of Hardiness in LGBT Adults". *Journal of Gay & Lesbian Social Services* 21/1 (27 Ocak 2009), 73-89. <https://doi.org/10.1080/10538720802494776>
- Snyder, Charles Richard. - Lopez, Shane Joseph. (ed.). *Handbook of Positive Psychology*. New York: Oxford University Press, 2005.
- Tillich, Paul. *Olmak Cesareti*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2020.
- Tkachenko, Oleksandr vd. "Courage in the Workplace: The Effects of Organizational Level and Gender on the Relationship Between Behavioral Courage and Job Performance". *Journal of Management & Organization* 26/5 (Eylül 2020), 899-915.
<https://doi.org/10.1017/jmo.2018.12>
- Uysal, Veysel vd. "Dini Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (2017), 139-160. <https://doi.org/10.15370/maruifd.333535>
- Üzbe Atalay, Nazife. "Cesaret". *Karakter Güçleri ve Erdemler*. ed.Şerife Işık. 75-109. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2020.
- Üzbe Atalay, Nazife. *LGBT Bireylerde Kendini Toparlama Gücü, Cesaret, Algılanan Stres ve Sosyal Destek*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Walton, Douglas Neil. *Courage: A Philosophical Investigation*. Berkeley, CA: University of California Press, 1986.
- Woodard, Cooper Richard. "Hardiness and the Concept of Courage". *Consulting Psychology Journal: Practice and Research* 56/3 (Haziran 2004), 173-185.
<https://doi.org/10.1037/1065-9293.56.3.173>
- Woodard, Cooper Richard. - Pury, Cynthia L. S. "The Construct of Courage: Categorization and Measurement". *Consulting Psychology Journal: Practice and Research* 59/2 (Haziran 2007), 135-147. <https://doi.org/10.1037/1065-9293.59.2.135>
- Xolbekova, Mavluda Umurzakova. - Tajibayev, Mahmud Abdullaevich. "Spiritual Courage Is the Greatest Courage". *Scientific Progress* 2/5 (2021), 539-543.
- Yalçındağ, Bilge. *Relationships Between Courage, Self-Constructs and Other Associated Variables*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2007.

- Yarıcı, Asım - Doğanay, Süleyman. “Dini Başa Çıkma ve Sabır Bağlamında İnsan Tipleri: Nitel Bir Araştırma”. *Bilimname* 4 (2019), 105-135.
<https://doi.org/10.28949/bilimname.634717>
- Yıldırım, Sonay. - Gürsu, Orhan. “Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık ilişkisi”. *Turkish Academic Research Review* 6/1 (2021), 27-54.
<https://doi.org/10.30622/tarr.865014>
- Yıldız Türker, Nesrin. *Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Oxford Dictionary. Erişim 14 Ekim 2025. <https://www.oed.com>